

OSMANLI DEVLETİ'NDE İPTİDAİ MEKTEPLERİN YAYGINLAŞTIRILMASI MİDİLLİ SANCAĞI ÖRNEĞİ (1885-1913)

Dr. Öğr. Üyesi Arzu BAYKARA TAŞKAYA¹

ÖZET

Midilli Adası bulunduğu konum itibariyle başkent İstanbul' a olan yakınlığıyla da Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinin bir dönem vilayet merkezi olarak da hizmet vermiş en önemli sancaklarından biri olmuştur. Ekonomik açıdan oluşan zenginlikle ada üzerinde bulunan zeytin bahçelerinin geliri de eğitime ayrılmıştır. İbtidai mekteplerin durumu hem merkezde hem de kazası olan Molova 'da ve karyelerde incelenmiştir. Mekan olarak aynı coğrafyada olmalarına rağmen Rum iptidai Okulları ve Müslüman okullarında ne yönden farklılıklar bulunmaktadır bu sorunun cevabı da verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca hiç vatandaşı olmamasına rağmen Fransız misyonerliğinin tesiriyle Fransa Katolik okullarının açılma isteğine devlet olumlu bakmamıştır. Eğitim için en önemli mesele maalesef maddi kaynak sıkıntısı olmuştur. İbtidai mekteplerdeki şakirdan sayısı ve mektebe alınma şartları, şakirdanların aldıkları notlar, farklı sınıf kademelerinde verilen dersler de arşiv kayıtlarına yansımıştır. İbtidai mektebinin muallimleri, muallimlerin atanma tayin -özlük hakları, emeklilik durumu ve maarifin denetimi de değinilen diğer meselelerdir. Makalemizin amacı Osmanlı Devletinde iptidai mekteplerin kurumsal olarak detaylı şekilde nasıl işlemekte olduğunu vererek ve yeni kurulan Cumhuriyet döneminde ve günümüzde ilkokullarda eğitim nasıl bir değişim gerçekleştirmiştir açıklamaktadır. Makalemizin asıl malzemesi TC Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan yüz yirmiden fazla arşiv belgesi ve Midilli hakkında yazılan inceleme eserleridir.

Anahtar Kelimeler: Midilli Adası, İbtidai Mektepler, Gayri Müslim -Yabancı Okullar, Muallimler ve Sınavlar

¹ Dumlupınar Ün., Sosyal Bil. MYO, ORCID ID: 0000-0002-1712-4881, arzu.bkaya@dpu.edu.tr
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 07/12/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 28/01/2024

EXPANSION OF PRIMARY SCHOOLS IN THE OTTOMAN EMPIRE EXAMPLE OF THE LESBOS SANJAK (1885-1913)

Assist. Prof. Dr. Arzu BAYKARA TAŞKAYA

ABSTRACT

Lesbos Island has been one of the most important sanjaks of Eyalet (province) of the Archipelago (Eyālet-i Cezāyir-i Baħr-i Sefid in Ottoman Turkish) which also served as the provincial center for a while, with its proximity to the capital Istanbul, due to its location. The income of the olive groves on the island with the economic wealth is also allocated to education. Primary schools were studied both in the center and in Molova, which is a district, and in the villages. Although they are in the same geography as a place, the answer to this question is tried to be given in what way the Greek primary schools and Islamic schools differ. It is also noteworthy that the state did not allow the opening of a French Catholic school due to the influence of the French missionary, although she did not have any citizens. It is also noteworthy that the state did not allow the opening of a French Catholic school due to the influence of the French missionary, although she did not have any citizens. Unfortunately, the most important issue for education has been the lack of financial resources. The number of students in the schools and the conditions of admission to the school, the grades the students took, the courses given in different classes were also reflected in the archive records. The teachers of the primary school, the appointment of the teachers, their personal rights, retirement status and education inspectors are other issues that are also mentioned. The aim of our article is to explain in detail how the primary schools were operating in the Ottoman Empire and how a change took place in primary schools in the newly established Republic period and today. The main material of our article is more than one hundred and twenty archival documents in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey and the studies written about Lesbos.

Keywords: Lesbos Sanjak, Primary Schools, Non-Muslim and Foreign Schools, Teachers and Examinations.

GİRİŞ

Mekteplerin hepsinin ilk dönemlerden itibaren özel bir binaya sahip olmadığı şüphesizdir; genellikle hocalar mahallenin mescidinde bir ders halkası kurarlardı. Ancak erken sayılabilecek bir devirde camilerin yanında müstakil mekteplerin yapıldığını söylemek mümkündür. Kız ve erkek çocukların 5-6 yaşında birlikte eğitim gördükleri bu mekteplerde eğitim 3-4 yıl sürerdi. Çocuklar mektepte okuma yazma öğrendikten ve Kur'an'ı hatmettikten sonra daha ileri seviye derslerine mescidlerde devam ederlerdi (Bozkurt ,2004,5-6). Osmanlı Devleti'nde genelde vakıflar eliyle kurulan sıbyan mektepleri en yaygın ilköğretim kurumları olup en ücra köylerine kadar açılmışlardır. Ancak zamanla bu okullardan istenilen düzeyde verim alınamamaya başlanmıştır.

Bunun nedenleri arasında bu mekteplerin eğitim programlarında yenileştirme yapılamaması, yeni öğretim metotlarının uygulanamaması, genelde cami imamı, müezzini ve hatibi gibi görevi öğretmenlik olmayan kişilerin bu okullarda görev yapıyor olması yer almaktadır. Mekteplerdeki aksaklıkların giderilmesi için zaman zaman bazı talimatlar çıkarılmışsa da yine de istenilen netice elde edilememiştir. 1860'lı yıllardan itibaren yeni usulde öğretim yapan ilköğretim okulları açılması yönünde düşünceler ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu düşünceyi hayata geçirmek için ilk örnek iptidâi mektep 1873 yılında İstanbul'da açılmıştır (Gökmen,2006,164).

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim özellikle XIX. yüzyıldan sonra Tanzimat Fermanından sonra başlayan islahat hareketleriyle daha önemli hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde kız çocuklarının ve gayrimüslimlerin eğitiminde Tanzimat ve Islahat Fermaları ile Meşrutiyet döneminde yapılmış olan düzenlemeler önemli dönüm noktaları olmuştur. (Akyüz, 1989, 179; Saraç, 2020: 305-327). Devlet, erkek çocuklar için okul açtığı kadar kız çocuklara da okul açmayı ihmal etmemiştir. Tanzimat dönemi yöneticileri sıbyan mekteplerindeki islâh çalışmalarının başarısız olması nedeniyle eğitim ve öğretimdeki yenileşme çabalarını kolayca uygulayabilecekleri, iptidâi mekteplerin açılmasında bulmuşlardır. Eğitime devam eden sıbyan mekteplerini de "usûl-i cedîde" göre öğretim yapan mekteplere şekline döndürmek için uğraşmışlardır (Kodaman, 1991,66-67).

Midilli Adası, Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinin en önemli sancaklarından biridir. Bir dönem vilayetin merkez sancaklarından biri olmuş, güçlü ekonomisi ile dikkat çekmiştir. Adanın karşı kısmında olan Ayvalık da sancağın sınırlarına dahil edilmiştir. Konumuz bu coğrafi sınırlar içinde incelenmiştir. Adanın Müslüman nüfusu diğer sancaklara göre biraz daha fazladır.

Tablo 1: Midilli Sancağı Merkez Okullar (Cuinet, 1892, 464-465)

Müslüman Okulları	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Grek Ortodoks	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Katolik	Öğrenci Sayısı
Lise	40	1	Lise	97	1	İbtidai Okulu	40
Erkek(Zükur) İptidai Okulu	90	2	Erkek İptidai Okul	246	2	-	-
İnas (Kız) İptidai Okulu	90	1	Özel Okul	18	1	-	-
Nahiyelerde İptidai Okulu	40	5	Karışık	497	2	-	-
Toplam	200	9	Rüştiye Kız	90	1	-	-
			İptidai Okul	40	1	-	-
			Nahiye	1835	40	-	-

Tablo 2: Midilli Sancağı'na Bağlı Kazalar (Cuinet, 1892, 470-471)

Pülümür Kazası	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Molova Kazası	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı
Müslüman İptidai	30	2	Müslüman	40	12
Grek Ortodoks Erkek	70	20	İptidai Mektep	310	21
Grek Ortodoks Kız	193	1	Grek Ortodoks Rüştiye	50	1
Yunda Adası			Grek Ortodoks İptidai Mektep	3519	52
	Erkek	150			
	Kız	200			

Tablo 2’de de görüldüğü gibi sadece merkezde kız ve erkek iptidai yoktur. Merkeze bağlı Pülümür ve Molova kazasında da iptidai mektep bulunmaktadır. Midilli Merkezde Müslüman öğrenci sayısı 200 iken; Rum (Grek) öğrenci sayısı 1835, Katolik öğrenci sayısı ise 40 ‘dır. Kazalardaki durum da merkezdekinden farklı değildir. Rumların iki kazada da öğrenci sayısı çoğunluktadır. İki kazadaki Müslüman öğrenci sayısı 70’dir. Buna karşılık Rumlar ise 3879 ‘a ulaşmaktadır. Müslüman okullarından daha fazla sayıda olan Rum okullarında toplamda 157 okulda 7.635 Rum çocuğunun eğitime devam ettiği görülür. Bütün bu okullar iptidai mekteptir. Cuinet, Rum okullarının cemaatten alınan zorunlu katkılarla sürdürüldüğünü, Müslüman okullarının ise camiler ve diğer dini kurumların etkisi altında olduğunu belirtir. (Cuinet 1892: 450). Midilli Sancağında 1310 yılında Merkezde Müslümanlara ait bir adet de rüştiye de vardır.

Tablo 3: Midilli Sancağı 1893 (1310) Yılı Merkez Okullar (1310 Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti (CBSV) ,127- 137)

Merkez		Molova Kazası	
Erkek Mektebi İptidai	Kız Mektebi İptidai	Erkek Mektebi İptidai	Kız Mektebi İptidai
Muallimi Evvel(1.Muallim) Kamil Efendi (Devriye Müdüriyesinden)	Muallim Emine Hanım	Muallimi Evvel Hafız Mustafa	Muallimi Evvel Munhadar Hanım
Muallimi Sani (2.Muallim) Rıza	Muallim Sıdıka Hanım	Muallimi Sani Ahmet Efendi	Muallimi Sani Hamide Hanım
Bev vap Mustafa	Bev vap Emhan Hanım	Bev vap Hasan Ağa	

Tablo 4: 1903 (1321) Yılında Midilli Sancağı (1321 yılı CBSV, 158)

Merkez		Molova Kazası	
Erkek İptidai Mektebi	Kız İptidai Mektebi	Erkek İptidai Mektebi	Kız İptidai Mektebi
Muallim-i evvel Kamil Efendi	Muallim Evvel Ayşe Sıdıka Hanım ²	Muallimi Evvel Mustafa Efendi	Sıdıka Hanım
Muallimi Sani Rıza Efendi	Muallim Sani Emine Hanım	Muallimi Sani Ahmet Efendi	
Muallimi Sani Hüseyin Hüsnü Efendi	Üçüncü Muallim İkbâl Hanım	Bev vap Hüsnü	
Muallim Muavini Hüseyin	Bev vap Fatma Hanım		
Hüsnü Hattı Muallimi Kabız Efendi			
Bev vap Hafız Ahmet Efendi			

Tablo’4 te Midillinin merkez ve merkeze bağlı olan Molova kazasında hem erkek ve hem kız iptidai mekteplerin eğitime devam ettiği, Molova kazasında görev yapanların sayısının az olduğu görülür. Nüfus itibariyle de Müslümanlara ait iptidai mekteplerin az olduğu görülmektedir. Ortodoks Rum okullarının yanında Fransız Katolik okulları hakkında da Cuinet bilgi verir.

² 20 Aralık 1907 (7 Kanuni evvel 1323) tarihli evrakta Ayşe Sıdıka Hanım, Midilli Kız (İnas) İbtidaisi Muallimi evvelliğinde bulunduğu anlaşıldığından Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayeti tahriratının Mekatib-i İbtidaiye İdaresine verildiği belirtilir. (BOA, MF.İBT.: 200 – 126).

Devletin Rum okullarının açılışına karyelerdeki Rum nüfusun oranına bakarak izin verdiği bilinmektedir. Rum okullarının maddi olarak daha fazla destek aldığını ve eğitim şartlarının daha iyi olduğunu evraklardan takip edebiliyoruz. Özellikle Midilli Sancağı daha evvel de araştırmacıların konusu olmuştur (Ünver,2012).

Vilayetteki eğitim siteminin ne kadar kötü durumda olduğunu Sakız³,Midilli ve Rodos'ta mutasarrıflık yapmış olan Namık Kemal , mektuplarında sıklıkla dile getirilmiştir. Durum Müslümanlar için daha da kötüdür. Karyelerde Müslüman nüfus az olduğundan okullaşma oranı da azdır. (Tansel ,2013: XXII).

1. RUM MEKTEPLERİ VE YABANCI OKULLAR

Vilayet-i Şahane Maarif Müdürlerinin vazifelerini açıklayan talimatın 39.Maddesinde okul açılabilmesi için önce irade-i seniyye almak gerekli olduğu belirtilmiştir. 1886 yılında yayınlanan irade-i seniyye ile açılacak olan okulların önceden tespit edilmiş olan şartlara ve özellikle kanun ve nizamla uyuması gerektiği vurgulanır. Açılması planlanan okullar için izin ancak padişahça verileceği hatırlatılır (Vahapoğlu, 1990:111). Rum okullarının patrikhaneler, yabancı okulların ise konsolosluklar aracılığıyla izin aldıklarını evraklardan takip edebildik. Rum nüfusun çoğunlukta oldukları karyelerde okul açılmasına devlet müsaade vermiş; yapılan ilk başvuruda okulun fiziki şartları hakkında (kaç katlı ve hangi ölçüde oldukları, kapı ve pencere sayılarını) gerekli incelemeler yapılmıştır. Katolik mekteplerinin okul açma başvurusuna devlet şakirdan azlığı ve benzer okullarda aynı eğitimin uygulandığını ileri sürerek izin vermek istememişse de okullar açılmıştır.

Rum iptidai mektebi açılması için 12 Ekim 1912 (1 Zilkade 1330) tarihli evrakta izin istenmiştir. Midilli sancağında Rum çocukları için inşa olunacak Rum iptidai mektebi hakkında düzenlenen mazbata ve çeşitli evrakların sunulduğunu görürüz. Bunun için mahalle gönderilen evrak üzerine yapılan tahkikatla oluşturulan mazbata ,Adliye ve Mezahib Nezaretine tezkereyle Divan-ı Hümayun Kalemine ve Şura-yı Devlete gönderilir⁴. Şuranın Maliye Nafia ve Maarif dairesinde evraklar okunur. Buradaki köyün 3332 Rum nüfustan oluştuğu, okulun inşasında mahzur olmadığı belirtilir. (BOA, ŞD.2370 – 14). Mektebin bitmesinin ardından açılışının Maarifi-i Umumiye Nizamnamesinin 129. maddesi hükümlerine, Dersaadet ve Tevabi Rum Patrikhanesi hakkındaki mukarrerat-ı ahire ahkamına uygun olarak yapılması ve şahıslardan okul yapmak için para alınmaması istenir. İşin Divan-ı Hümayun Kalemine gönderilmesi, Adliye ve Mezahip ve Maarif Nezaretiyle Defter-i Hakani Nezaretine ise bilgi verilmesi belirtilir.

³ Sakız Adasındaki gayri müslim okullar için bkz:(Baykara Taşkaya, 2023b,421-462).

⁴ 1880 yılına kadar Müslüman olmayan azınlıkların adaletle ilgili işlemleri de Hâriciye Nezâreti tarafından yürütülmekteyken bu tarihten sonra onlar da Adliye Nezâreti'ne bağlandı. Bundan sonra Adalet Nezâreti'nin resmî adı; Adliye ve Mezâhib Nezâreti olarak değiştirildi.

3 Kasım 1912 (23 Zilkade 1330) tarihli evrakta Midilli'de Rum iptidai mektebi inşası için ruhsat verilmesi Rum Metropolitden gelen açılma isteği evrakı ile meclise sevk eden diğer evraklarla, gerekli tahkikatı içeren komisyon-u mahsusa tarafından düzenlenen mazbatalarla gönderilmiştir. Okulun evrakları Adliye ve Mezahip Nezareti tezkeresi Divan-ı Hümayuna ve Şura-yı Devlete havale edilmiştir. Adı geçen mektebin Birçarık ile Aşağı ve Yukarı Halka Karyelerinde Kalaler Karyesine beş dakika mesafede Perikli Luka Efendi adlı şahsın haraci arazisindeki 3 dönüm 800 arşın büyüklüğünde zeytinliklerin bir kısmında inşa edileceği belirtilir.⁵(Emecen , 1994,521 ve Erkal,1991, 411-413). İnşası istenen okulun ise 23 metro 58 cm uzunluk (tul) ;8 metre 20 cm genişlik (arz); 6 metro 50 cm yükseklik (irtifa) ölçülerinde olduğu ve 7 kapı ile 14 pencereyi içerdiği bildirilir. Okulun inşa masrafı tutan 1000 liranın ise Perikli Luka Efendi tarafından verileceği belirtilir. Karyede 3332 dönüm miktarında alan arazinin okulun inşasına uygun olduğu, inşaya engel olacak sıkıntılı bir durum olmadığı belirtilir(BOA, İMF..20 – 43-4)⁶.

11 Kasım 1912 (1 Zilhicce 1330) tarihli evrakta okul yapılması istenen arazinin arazi-yi hariciyeden olduğu kargir bir iptidai mekteb inşasına ruhsat verilmesi için Şura-yı Devlet kararıyla gönderilen iradeyi seniyye lahiyasının imzasının Maarif Nezareti'ne gönderildiği tekrarlanır (BOA, BEO 4112 – 308360). Maarif Nezareti'ne Sadrazamın yazdığı evrakta ise Adliye ve Müzahip Nezaretinin tezkeresi üzerine Şura-yı Devlet kararıyla “**emr-i ali**” gönderilir. Midilli'de Perikli Luka Efendi ‘ye ait zeytinlik üzerinde iptidai mektep inşasına ruhsat talebi üzerine Şura-yı Devletçe verilen kararı içeren irade-i seniyye lahiyasının Cezayir-i Bahr-ı Sefid Maarif Müdüriyeti ‘ne gönderildiği belirtilir. (BOA, MF. İBT. 404 -22-2). Okulun açılması ile ilgili evrakları padişah onaylar. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin 16 Kasım 1912 (3 Teşrin Sani 1328) tarihli evrakında Adliye ve Mezahip Nezareti tezkeresiyle Şura-yı Devlete kararıyla düzenlenen iradeyi seniyye lahiyasının padişahça tasdik edildiği görülür. İbtidai Mektebi inşasına ruhsat verilmiştir. (BOA, DH.İD.30–26). Görüldüğü gibi iki ay gibi kısa bir sürede mektebin inşası için gerekli olan evraklar yollanmış okulun açılmasına izin verilmiştir.

Rum okullarındaki muallimler veya verilen dersler hakkında arşivde herhangi bir evrak bulamadık. Rum okullarında okutulan dersler hakkında incelediğimiz döneme ait olan kayıt bulmazken ; Cumhuriyet döneminde bu konular hakkında daha fazla bilgi vardır⁷.

⁵ Cerib dönüm olarak verilmiştir. Dönüm, geniş adımlarla yürüyen dönümcünün adımı ile $40 \times 40 = 1600$ adımkarelik bir yüzölçümünü ifade eder ve buna “örfi dönüm” adı verilir. Ancak adım aralığı kişiden kişiye değiştiği için bu ölçü birimi tam bir kesinlik sağlamıyordu. Bu sebeple her adım için bir mimar arşını (yaklaşık 75,78 cm.) esas alan bir ölçü sistemi daha ortaya çıkmış ve buna “şer’i dönüm” adı verilmiştir. Buna göre bir dönüm 1600 mimar arşını kare, yani 916,8 m² veya 919,302 metrekarelik bir araziyi gösterirdi. Dönümün dörtte birine ise **evlek** denirdi.

⁶ Müslüman olmamakla beraber İslâm devletiyle barış yapmak isteyen ve İslâm devletinin tebaası olmayı kabul eden insanlara ait arazinin mülkiyet durumu, Müslümanlarla yaptıkları sulh akdinin hükümlerine tâbidir. Bu konuda Hanefi hukukçularla diğer İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefiler’e göre bu arazi gayri müslim ahaliye mülkleri olarak bırakılmakta ve İslâm devleti bu çeşit araziden sadece haraç alabilmektedir. Bu arazi **arâzi-i harâciyyenin** bir çeşididir (Cin, 1991 :342-346).

⁷ Rum okullarındaki okul müfredat programları ve okutulan dersler için: S. Büyükkarcı, *Türkiye’de Rum Okulları*, Konya: Yelken Yayınları,2003:179.

Fransa Devleti aracılığıyla ada üzerinde iki okul açıldığını görüyoruz. İkisi de rahip-rahibeler tarafından idare olunan Katolik okullarıdır. Soeurs Franciscains de Miyozdi Marie rahibeleri tarafından kızlar için açılan okul dışında bir de Seur de Chariteler adıyla bir İbtidai mektep de açıldığı görülmektedir. Devlet Seur de Chariteler iptidai mektebi'nin açılmasına izin vermek istememiş, hatta engellemeye çalışmıştır; maalesef bu konuda başarılı olamadığından Seur de Chariteler iptidai mektebi ruhsatsız şekilde açılır.

Vilayetten gelen telgrafname 27 Haziran 1899(17 Safer 1317) tarihlidir ve Midilli'de ruhsatsız açıldığı iddia olunan Fransız Marist Rahibleri Mektebi için daha önce izin alınması nedeniyle herhangi bir muameleye gerek olmadığı, Fransa'nın her yerde mektep açabileceğini belirtilmiştir. Okul için olumsuz olarak bahsedilen Fransa şakirdanı azlığı hakkında adaya Fransa şakirdanı getirilerek işin halledilebileceği, bunun için Midilli Fransız konsolosunun İzmir merkez konsolosuyla görüşmeler yapmak amacıyla İzmir'e gittiği belirtilir (BOA, DH.MKT.2560 -5).

Dahiliye Nezareti'ne yazılan Midilli Mutasarrıfının şifreli 29 Ağustos 1901 tarihli telgrafında vilayetin valisinin okulun açılmasını istemediği; iki rahibin adaya gelmesiyle işin inceleneceği belirtilir. (BOA, DH, ŞFR, 263-103). Vilayetin valisi tarafından 31 Ağustos 1901 tarihli evrakta okulun ruhsat almadan öğretime açılmasına izin verilmeyeceği, Fransa konsoloslughuna bildirildiği halde bu konuda nezaretin izninin tekrar istendiği, durumun Mabeyni Hümayun Başkıtabeti ile Sadaret ve Hariciye Nezaretine de yazıldığı bildirilmiştir (BOA, DH, ŞFR, 264, 20). Dahiliye Nezaretine yazılan 2 Eylül 1901 (20 Ağustos 1317) tarihli evrakta ise Midilli'de okulun ruhsatsız açılmak istenildiği haberi alındığından, Fransız mektebinin durumunun vilayete telgrafla bildirilmesi istenir. (BOA, BEO 1715 – 128608). Devletin okulun açılışına karşı çıkmasına rağmen Midilli Mutasarrıflığından alınan şifreli 16 Eylül 1901 (3 Eylül 1317) tarihli telgrafta okulun açılması için iznin gerekli olmadığı haberinin yayıldığı belirtilir (BOA, YPRK. BŞK, 65-32).

Okulun izinsiz açılma söylentisine, yeni dükkan açılış merasiminde şakirdanlarının söylediği marşların da incelenmesi süreci eklenmiştir. Fransız Marist Rahibleri Mektebi şakirdanlarının Estopu adlı mağazanın açılış merasiminde söylediği marşların devletçe incelenmesi istenmiştir. Vilayetin valisinin ve tercümanının 31 Mart 1903 (2 Muharrem 1321) tarihli evrağından anlaşıldığına göre yapılan işlemin gayet doğal olduğu belirtilir. Midilli'de Fransız Marist(Martebet) Papas Mektebi şakirdanının Marseilaise Marşını okumasının (Fransız Ulusal Marşı) ardından Marş-ı Ali Hamidiye ile Yunan marşını okuduğu belirtilir (BOA, BEO ,2010 – 150738). Okulun nerede ve ne şekilde kurulacağı hakkında Maarif Nezareti'ne yazılan 22 Temmuz 1911 tarihli evrakta okul için ruhsat istenmesi dikkat çekicidir. Okul ruhsatsız çalışmaktadır. Midilli'de Soeurs Franciscains de Miyozdi Marie rahibelerince Aynterab Mahallesi'nde Elbira Sokağı'nda 13 nolu hanede kiralık olarak kızlar için bir mektep açılması için istenen ruhsat, Fransız Sefaretinden gelen 22 Temmuz 1911 tarihli tahriratla yollanır. Okul için sefarete altı ay içinde cevap gönderilmesi ,itirazların sebebinin de bildirilmesi istenir.

Okulun yerinin Müslüman mahallesine yakın olması dolayısıyla Müslümanların mektebi şikâyet edip etmeyeceğinin tetkik edilmesi ayrıca vurgulanmış, yapılan müracaatın kabul edilip edilmeyeceği de sorulmuştur (BOA, HR. İD. 1803 -1-2)

Midillide Fransızlar yeni bir iptidai mekteb açmak da istemiştir. Açılması planlanan okul *Seur de Chariteler* tarafından kurulacaktır. Hariciye Nezaretine yazılan 8 Ocak 1903 tarihli Fransa sefaretinin tahriratlı şifresi üzerine Osmanlı hükümeti ve Fransa Hükümeti arasında meydana gelen anlaşmazlık nedeniyle mekteb açılışına mektebin müdiresinin öncülüğünde ayrıca iki rahibin de yardımcı olacağı belirtilir (BOA, HR. İD..2031 –27). 23 Ocak 1903 (23 Şevval 1320) tarihli evrakta ise Fransa Sefaretinden gelen istek üzerine Hariciye Nezaretinden gönderilen tezkirede , mektebin Müdürünün Sör Mösyö Dotlinyan olacağı ve iki rahip tarafın da kendisine yardım edeceği ile alakalı olan evrak bu sefer Hariciye Nezaretine gönderilmiştir. (BOA, BEO 1982 – 148590). Bir gün sonra Sadrazamın Maarif Nezaretine gönderdiği evrakta iki rahip tarafından okulun açılması için çalışmaların sürdürüğü belirtilerek, Fransız sefaretinin yaptığı başvuruya verilecek cevabın altı ay içinde bildirilmesi istenmiştir.(BOA, MF.MKT.685 – 26-3).

Maarifi Umumiye Nazırının yazdığı 14 Şubat 1903 (16 Zilkade 1320) tarihli evrakta Midilli'nin Patrik Caddes'nde Madam Aleksandır Nikolaidis'e ait yerde ücretsiz olarak eğitim vermek amacıyla "Frer Martin" adlı bir iptidai okul açılmasına müsaade edilmesi için Fransa Sefareti aracılığıyla başvuru yapıldığı belirtilir.Midilli'de Fransızca eğitim yapan okulun zaten var olduğu ve adada Fransa tebaasının vatandaşı da bulunmadığından ,okulun açılmasına izin verilemeyeceğinin bildirileceği belirtilir. (BOA, HR.TH..278 -91). Bu okulun açılması için Fransa Sefaretinden verilen taksir üzerine altı ay içinde işlemin yapılmasının lazım geleceği veya Hariciye Nezaretinin Babiali tarafından gerekli olan işlemlerinin yapılması istenir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine gelen evrak üzerine Midilli Mutasarrıflığından yapılan tebliğle hangi mezhep ve tarikattan olursa olsun talebe (şakirdan) olmaması nedeniyle okulun açılmasının izin çıkmayacağı belirtilir.

Hariciye Nezaretine yazılan 16 Şubat 1903 (18 Zilkade 1320) tarihli evrakta Fransa Sefareti'nin aracılığıyla başvurulmuş okula, Frer Marist Mektebinin de aynı eğitimi vermesi nedeniyle ihtiyaç olmadığı belirtilir. (BOA, BEO, 2001 – 150024). Midilli'de Fransız rahipler tarafından açılacak mektep hakkındaki yazışmalar 28 Nisan 1903 (30 Muharrem 1321) tarihinde neticelenmediğinden, durumun idare edilmesi istenmiş, bu arada bazı rahiplerin çocuklara verecekleri özel derslerin de hükümetçe engellenmemesi belirtilmiştir. (BOA, BEO 2056–154159-2).

Osmanlı Devletinde en fazla yabancı okul açan devlet Fransızlardır. Maarifi Umumiye Nazırın yazdığı 13 Aralık 1905 (15 Şevval 1323) tarihli evrakında Midilli'de Fransız rahipler tarafından alınan kararlara aykırı olarak açılan mektep hakkında vilayetçe bir muamele yapıp yapılmadığı sorulmuştur. (BOA, BEO 2725 – 204371-3). Vilayetin Maarifi Müdüriyetine yaptığı bildirimde müdür, maaşlar ve hocaları hakkında gerekli malumatın Hariciye Nezaretine yazıldığı belirtilmiştir.

Üç sene önce açılan bu okulun ruhsat almaksızın eğitime devam etmesinin yasal olmadığı vilayete durumun bildirilmediği ve sadece Fransa Sefaretine tebligat yapıldığı belirtilir. Arşiv belgelerine yansdığı üzere okulun izinsiz üç yıl geçmiş olmasına rağmen eğitime devam ettiği görülmektedir.

Osmanlı Devletinin adada Fransız okulu açılmasına haklı olarak pek de sıcak bakmadığını görüyoruz. Okulun şehir dışında kurulacağı ve İslam mahallesinde uzakta olduğu belirtilmiş fakat; öğrencisinin olmadığı düşünülmemiştir. Zaten kurulan ilk Fransız Okulunun da belirsiz bir şekilde işlediği görülürken ,1911 yılında devletten ruhsat talep ettiği de arşive yansmıştır. Fransız İbtidai mektebi için de durum farklı değildir. Fransız İbtidai okulu ruhsatsız açılmış ve eğitimini de üç yıl geçmesine rağmen izin almadan sürdürmeye devam etmektedir.

2. MUALLİM TAYINLERİ VE ÖZLÜK HAKLARI

Muallimlerin çalışma şartları, atanmaları ve ödüllendirmeleri, hatta emeklilik işlemlerinin arşiv evraklarına yansığını görürüz. Maarif Nezaretinde kayıtlı evraklardan en eskileri 1894 yılına kadar gider. Bu evraklar muallimlerin kayıtlarının tam olarak tutulmaya çalışıldığını göstermektedir. Maarifi Umumiye Nezareti'ne yazılan 2 Mart 1894 (24 Şaban 1311) tarihli evrakta Midilli Kız İbtidai Mektebi'ne tayin olunan Saka kız (İnas) iptidai Mektebi Muallim-i Sanisi (2. Hoca) Makbule Hanım'ın 23 Aralık 1893 (11 Kanuni evvel 1309) tarihli evrakta işe başladığı bildirilir. (BOA, TS.MA.e, 1385 – 35). 27 Ocak 1902 (17 Şevval 1319) tarihli evrakta ise Midilli'de Sığrı kazasının Ağra Karyesi İbtidai Mektebi muallimi Bekir Efendi'nin vazifesini terk etme tarihinin kaydedildiği, 50 kuruş maaşla çalışan muallimin 14 Ağustos 1901 (1 Ağustos 1317) tarihinde vazifesini terk ettiği, mahalden gelen evrakta belirtilmiştir. Rodos Maarif Müdür vekili olan Muhasebe memurunun 16 Aralık 1899 (12 Şaban 1319) tarihli yazdığı evrakta şahsın kaydına şerh koyulduğu, nezarete evrak yollandığı belirtilir. (BOA, MF.İBT.110 – 18). 5 Aralık 1900 (12 Şaban 1318) tarihli evrakta Midilli sancağına bağlı Yunda Kazasında yeniden tesis olunan iptidai mektebi muallimliğine Hafız Mustafa Efendi'nin tayin edildiği ve özgeçmişindeki (tercüme-i hal varakası) noksanların tamamlanmak üzere kendisine verildiği belirtilir. (BOA, MF.MKT.: 540 - 15). Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürü Memurunun yazdığı evrakta Maarifi Umumiye Nezareti'ne şahsın tercüme-i hal varakasının gelmediği bildirilir.

Vefat eden muallimlerin maaşlarının eşlere tahsis edildiğini görüyoruz. 15 Ağustos 1889 (18 Zilhicce 1306) tarihli evrakta eşi 26 Nisan 1888 (14 Nisan 1304) 'te vefat eden Sedef Hanımın Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Vilayeti'ne gönderdiği mazbatada yazdığı arzuhâlinde belirttiği hizmet cetvelleriyle bazı evrakları muhasebeden hesap pusulasıyla kaydettirdiği belirtilir. Memureyni Mülkiye Kararnamesinin 35- 36. - 39. Maddesi gereği olarak, 118 kuruşa denk gelen muallimin maaşının mahlulü hakkında 35. madde gereği olarak muamele kaydının yapılması ve emekli maaşının sandıktan vefat eden muallimin ailesine tahsisi istenmiştir. (BOA, ŞD. / 893-18-2). Muallimlerin maaşlarının kişinin hizmet ettiği yılların hesaplanmasına göre bağlandığı görülür.

Sicilli Ahval Şubesiyle yapılan yazışmalarda Midilli'ye bağlı Bere Nahiyesi İbtidai Mektebi muallimi Rüstem Efendî'nin vefat ettiği belirtilerek; bu hususta gereği yapılmak üzere hizmet cetvelinin gönderilmesi istenmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdüriyeti 'ne 18 Mart 1902 (8 Zilhicce 1319) tarihli yazılan evrakta geride kalan aileye bağlanacak maaşın hesaplanacağı bildirilir. Muallimin 1298 muharreminin başından itibaren 15 sene müddetle 300 kuruş maaşla livanın Sarlıca Karyesi İbtidai Mektebi 'nde ;1313 senesi teşrini sanininin 13. gününden itibaren 4 ayda 400 kuruş ve daha sonra vefatına kadar olan 3 senelik müddet boyunca da 300 kuruşla Bere Nahiyesi İbtidai Mektebi muallimi olarak çalışmış olduğu gönderilir (BOA, MF.MKT. 615 – 55).

İdadi ve medreseden veya Darü'l Muaalimat okullarından mezun olanların iptidai muallimliklerine atandığını görürüz. Değnilmesi gereken diğer konu da muallimlerin yeni görev için başvururken eski görev yerinden evraklarının verilmesidir. Bu şekilde görevden ayrılan muallimler yeni görev yapacakları yeni atanma yerlerine evrak kayıtlarını vermek zorunda kalmışlardır. 10 Nisan 1909 (28 Mart 1325) tarihli evrakta Midilli Merkez Erkek İptidai Mektebi muallim-i evvelliğine Midilli İdadi Mektebi mezunlarından Ziraat Bankası Şubesi Katibi İsmail Hakkı Efendî'nin tayinin yapılacaktır. (BOA, MF.MKT.1106 -18). Adliye Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti maarif müdüriyetinden gönderilen şukkada İsmail Hakkı Efendî'nin tercüme-yi hal varakasının(Özgeçmiş) daha önce görev yaptığı Midilli Adliye Dairesi Ticaret mahkemesi zabıt katibliğinden nezarete gönderilmesi istenir. Şahsın “Tercüme-yi hal varakası” Adliye Sicil Kalamında 7. Defterinin 107. Sayfasında kayıtlıdır. Bu evrakın yollanmasıyla şahsın kaydı Mekatib-i İbtidaiye Dairesine verilir. Maarifi Umumiye Nezareti'ne yazılan evrakta 14 Ocak 1911 (1 Kanuni sani 1326) tarihindeki evrakta ise Midilli Erkek İbtidai Mektebi hocasının istifa etmiş olması nedeniyle yerine Ziraat Bankası katibi İsmail Hakkı Efendî'nin 17 Ocak 1911 (Kanuni Sani 1324) tarihinde görevine başladığı bildirilir. Midilli maarif komisyonundan şahsın muamele kaydının yapılması mahalden gelen evraktan anlaşılmiş, son olarak padişahın onayı istenmiştir. (BOA, MF.MKT. 1126 -1).

İbtidai Muallimliği için başvuran muallimlerin çeşitli şekilde eğitim aldığını görürüz. Maarif Nezaretine yazılan 10 Mart 1910 (27 Safer 1328) tarihli evrakta Bodrumlu Osman Efendî'nin medresede ulum , alfabe diğer taraftan tarih- coğrafya- hesap gibi ulum riyasetinde tahsil yapmış olduğu şimdi ise Midilli Adası'nda Semurca Mektebi İbtidaisi'nde yapılan sınavı geçtiği takdirde, mektebe tayinini talep ettiğini belirten arzıhali yazdığını görürüz. (BOA, MF.İBT.265–19). Muallimlerin medrese mezunlarının olanlarının da atamaları yapılmıştır. 23 Mayıs 1910 (10 Mayıs 1326) tarihli evrakta Sultanahmet Medresesi'nde tahsil gören tam nüsha ile icazetnamesi(Diploma) aldıktan sonra müderris mektebinde ulum-u fünunda özel olarak tahsil yaptığını belirten Salim Efendi bin Ali'nin boş olan Midilli'nin Komi Karyesi İbtidai Muallimliğine tayin istediği belirtilmiştir. Şahsa imtihan yapılması, imtihanı kazandığı takdirde muallim olarak alınması ve durumun Maarif Meclisine bildirilmesi istenmiştir. (BOA, MF.İBT. / 272-94).

Muallimlerin görev yaptığı yerlerin değişmesiyle eski kayıtlarına ulaşabilmeleri de sıkıntılı olmuştur. 3 Mayıs 1902 (24 Muharrem 1320) tarihli evrakta Midilli’de bir iptidai mektebinin muallimliği görevini yürüten Yunus Sabri Efendi’nin talebi üzerine kendisine ehliyetnamesinin verilmesi istenir. (BOA, MF.MKT. / 624 – 37-5). Maarif Nezareti’ne yazılan 30 Ağustos 1900 (17 Ağustos 1316) tarihli evrakta 1316 senesi Adana’da iptidai muallimi bulunduğu esnada ehliyetnamesinin alınması nedeniyle Adana Vilayeti Maarif Müdürü Ahmet Feyzi Efendi ‘ye durum yazılmıştır. BOA, MF.MKT. / 624 – 37). Midilli Sancağna memuriyetinin gelmesiyle ehliyetnamesinin alınmasına onay verilemediği için işlem yapılamadığı bildirilir. Adana Vilayeti Maarif Müdürlüğüne verilmek üzere yazılan arzıhal üzerine evrağın mekatib-i iptidai idaresine gönderildiği belirtilir.

Müslüman ve gayri Müslüm mekteplerinde eğitim ve eğitime yapılan her türlü desteğin ödüllendirilmediğini görüyoruz. 20 Aralık 1894 (21 Cemazeyilahir 1312) tarihli evrakta Midilli’ye bağlı Ponhent Karyesi ahalisinden Dimitri Kalya Efendi’nin karyenin İslam iptidai mektebinin tamiri için sarf ettiği gayretleri sebebiyle 4. Rütbeden nişan ile ödüllendirmesi uygun bulunmuştur. (BOA, DH.MKT.320 – 75). Yine ödüller ile alakalı başka bir örneğe baktığımızda Midilli Mutasarrıfının Hariciye Nezareti’ne yazdığı 7 Ağustos 1907 (27 Cemzazielahir 1325) tarihli evrakta “*Talebelerin tahsil ve terbiyeleri için tahsin ve takdir bir yana hüsnü hizmetleri*” için Midilli Erkek İbtidaiye Muallim-i Evveli Hüseyin Efendinin uygun bir nişan ile Kız İbtidaiye Muallime-i Evvelisinde görev yapan Ayşe Sıdika Hanım’ın ise 3. dereceden şevkat nişanı ile ödüllendirilmeleri istenir. Bu mektebin iki hocasının yapılan sınavlarda (imtihan-ı umumi) bizzat hazır bulunarak eğitime yaptıkları katkı sebebiyle emekleri takdir edilmek istenmiştir (BOA, MF.MKT.1036 -42). Ödüllerin şahısların maaşını aldıkları yere ve aynı zamanda tercüme hallerine göre yapılacağı belirtilir (BOA., MF.MKT.1036 -42-3). Devlet maarife yapılan her türlü katkıyı farklı şekillerle de olsa takdir etmek istemiştir. Maarif-i Umumiye Nezaretine Maarif müdürünün yazdığı 23 Mayıs 1911 (24 Cemazielevvel 1329) tarihli evrakta Midilli kasabasında erkeklere ait olan iptidainin keşif ve inşasına 1000 adet Osmanlı lirası vererek bağışta bulunan eski Serasker Rıza Efendi’ye livanın mektebi iptidai müfettişliği tarafından teşekkür edilmesinin Cezayir-i Bahr-i Sefid Maarif Müdürlüğü’ne bildirildiğini görürüz. (BOA, MF.İBT.326–95). Maarif-i Umumiye Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürünün yazdığı 31 Ocak 1907 (16 Zilhicce 1324) tarihli evrakta mekteb muallimlerinden gelen istek üzerine Midilli’de Saferi Rüşdiye - İbtidai mekteplerinin tamir ihtiyaçlarını karşılayan mektebin kurucusu (bani) El-Hac Abdülcemil Efendi’nin bu hareketinin gazetede yayımlanması istenmiştir. (BOA, MF.İBT.185–82).

Devlet memurlarının bugünde uygulamada olan karşılıklı yer değiştirme “becayış” kanunundan yararlanabildiklerini de görürüz .Maarifi Umumiye Nezareti’ne Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti maarif Müdürü namına muhasebe memurunun 22 Ekim 1910(17 Zilkade 1328) tarihli yazdığı evrakta Midilli’nin Sığra Kazası Mise Topu ve Herese Köyleri İbtidai mektepleri muallimleri Hafız Ali Efendi ile Abdullah Hamid Efendi’nin kendi rızalarıyla, iki maaşın da eşit olduğu göz önüne alınarak ve şahısların yer değişimi için bir mahzurlarının olmadığı kazanın

maarif komisyonu tarafından da belirtildiğinden 1317 mart başından itibaren görev yerlerinin değiştirilmiş olduğu, 50'şer kuruş maaşla tayinlerin yapıldığı belirtilir (BOA, MF.MKT.569 – 34).

Muallimlerin tayinlerinde yaptıkları hizmetlere göre kendi gitmek istedikleri yerleri tercih ettikleri görülmektedir. Maarif-i Umumiye Nezareti'ne yazılan 25 Ocak 1912 (12 Kanuni Sani 1327) tarihli evrakta geçmiş hizmetlerine mükafaten, ulum-u arabiden mezun olan Darülmallimin alüssema nişanını da sahip yirmi iki senedir Dersaadet'te, Girit ve İzmir'de, Midillide rüştiye ve iptidai mekteplerinde bulunan Midilli Mekteb-i İbtidaisi Muallim-i sabıkı Hüseyin Hilmi Efendi'nin açık olduğu haber alınan Aksaray Mahmudiye Merkez Rüşdiyesi iptidaiye kısmı muallim-i saniliğine tayini uygun görülmüştür. Fakat de kadroya daha önce Mekatib-i Rüşdiye İdaresince bir başkasının tayin olduğu belirtilir. (BOA, MF.İBT. / 227 – 84).

3. EKONOMİK YAPI

Eğitimin en önemli unsuru bu işin ekonomisinin sürdürülmesi olmuştur. Çeşitli kaynaklardan sağlanan parayla eğitimin devam ettirilemediğini görüyoruz. Dükkan kiralari, zeytin gelirleri ve vakıflardan alınan maddiyatla bu işi sürdürmek mümkün olmamıştır. Özellikle muallim maaşlarının ödenememesi ve muallimlik yapacak kadrolara kimsenin başvurmaması bu işin maalesef en önemli kanıtı olmuştur (Genç ,2020: 129-132).

İlk olarak Midilli Adasının gümrük gelirlerinin eğitime ayrıldığını görüyoruz. 26 Kasım 1765 (12 Cemazeyilahir 1179) tarihli evrakta Midilli Adası Gümrüğü Mukataası gelirlerinden ücretini almak üzere Kale Camii hitabeti ve sıbyan muallimi olan Molla Ali'nin vefatı sonucu boşalan kadronun diğer Şeyh Ali Efendi'ye verilmesi istenmiştir. (BOA, AE.SMST.III 361–28887)⁸.

Muallimlere çeşitli kaynaklardan maaş temini için çalışılmıştır. 21 Ekim 1885 (12 Muharrem 1303) tarihli evrakta Midilli'de inşa olunan on beş iptidai mektebinin masraflarının önemli bir kısmının ahaliye karşılanmakta olduğu belirtilerek, hükmü kalmamış vakıfların hasılatından çok az gelir elde edildiği vurgulanır. (BOA, MF.MKT.88 -21). Mektep memurlarına, mülkiye memurları nezaretine bakılarak emeklilikten kaynak alınmasının mümkün olup olmadığı sorulmuştur. Vilayetten gelen taktıratta tekaid sandığı nezaretinden alınan cevaba göre idaresi doğrudan doğruya ahaliye ait olan devletçe tahsisatı olmayan veya kısmen tamamı ahali ve bir kısmı devlet tarafından karşılanan iptidaiyeler ve sıbyan memurlarının maaşlarının alınmasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Muallimlerin maaşı için kaynak sıkıntısı çekilirken işe bir de yeni yapılacak olan okulların masraflarının da eklendiğini görürüz. 25 Şubat 1891 (16 Recep 1308) tarihli evrakta Midilli'de inşa olunacak iptidai mektebi masraflarının Maarif Nezareti'nin mekteb-i iptidaiye inşa tertibinden alınması istenmiştir (BOA, MV, 63 -5).

⁸ Mukātaa kelimesi başlangıçtan beri, mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanın parçalar için yapılan kira sözleşmesini ve ödenen kirayı ifade etmek üzere “mukātaa-i zemīn” veya “mukātaah” gibi tabirlerde de kullanılmıştır.

9 Aralık 1893 (30 Cemazeyilevvel 1311) tarihli evrakta Midilli Sancağı İptidai mekteplerine mahsus meblağın hangi mekteplere ne oranda ayrılmış olduğunun belirtilmesi istenmiştir (BOA, MF.MKT.189-65). Ödenecek olan maaşların bu şekilde nereye ve ne kadar verileceği belirlenecektir. İbtidai hocalarının maaşlarını da yapılan tayinler vasıtasıyla öğrenebiliyoruz. 13 Aralık 1900 (20 Şaban 1318) tarihli evrakta Midilli Sancağına bağlı Yera nahiyesindeki Erkek Mekteb-i İbtidaisinin muallim-i saniliğine Adana'da bulunan Nur-ı Hidayet Mekteb-i İbtidaisi Muallimi Hafız Yunus Efendi'nin 200 kuruş maaşla; muallim-i evvelliğine de Yenbuulbahr Mekteb-i İbtidaisi Muallimi Mustafa Ragıb Efendi'nin 250 kuruşla , Yenbuulbahr Mekteb-i İbtidaisi Muallimliği'ne de Tatarpazarlığı Rüşdiyesi eski Muallimi Mehmet Emin Efendi'nin tayin edilmelerinin uygun görüldüğü belirtilir. (BOA, MF.MKT. / 540 – 34). Mahallin mutasarrıflığının 11Aralık 1900 (18 Şaban 1318) tarihli telgrafında gerekli olan maaşların ayrılması bildirilmiştir (BOA, MF.MKT. / 540-34-3).

Eğitime ayrılan diğer bir unsur da zeytin gelirleridir. 8 Eylül 1906 (19 Recep 1324) tarihli evrakta Midilli'de İslam iptidaiye mekteplerinin geliştirilmesi amacıyla 1296 yılında olduğu gibi zeytin mahsulünün 500 atık kıyyeden ibaret olan bardak hesabıyla bir kıyye 100 dirhem gelen zeytin yağının halktan eğitim ihtiyaçları için toplanması istenmiştir⁹. Kurulacak maarif heyetince bu iş için gerekli izinlerin verilmesi istenmiş, Midilli Mutasarrıflığına ve Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne durum yazılmıştır. (BOA, DH.MKT.1115 -89). Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti 'nden Şura-yı Devletin maliye dairesinde takdim olunan mazbatada Müslüman emlak sahiplerinin zeytinyağı mahsullerinden maarif için vergi alınmasının uygun olmadığı; zeytinin öşre tabi olması dolayısıyla maarif adına vergi mükellefiyetinin uygun bulunmadığı belirtilir. (BOA, DH.MKT.1115 -89-7). Nazır-ı Umur-u Dahiliyenin yazdığı 6 Kasım 1906 (19 Ramazan 1324) tarihli evrakta ise zeytinyağı toplanması isteği tekrarlanır. Bu miktarın halkı sıkıntıya sokacak derecede olmadığı göz önüne alınırsa 11 Aralık 1906 (24 Şevval 1324) tarihli evrakta işin yapılması istenmiştir. (BOA, ŞD. / 2366 – 2-2). Maarifin bu emrine karşılık halk tarafından teşkil olunacak olan heyet için gerekli olan izinlerin verilmesi, Midilli Mutasarrıflığına da işin bildirilmesi için Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin Valisine evrak gönderilmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 14 Aralık 1906 (27 Şevval 1324) tarihli evrakta Midilli'deki Mekatib-i İbtidaiye-i İslamiye'nin ıslahatında kullanılmak üzere hasat başında bir bardak zeytin yağının toplanması istenmiş, Midilli Mutasarrıflığının şifreli telgrafında ise maarife aid olan arazinin satışından sağlanan parayla bina inşası için Midilli Kalesinden zorluk çıkarılmaması da belirtilmiştir (BOA, BEO / 2967 – 222499-2). Devlet eğitim için zeytinyağı alımına uygun bakmamıştır. Bu işin uygulanması için arşivde başka bir evrakta bulamadık.

İbtidai mekteplerdeki talebe sayısının artmasıyla mekteplere yeni hocaların alındığını görürüz. Maarifi Umumiye Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti maarif müdürü adına tahrirat katibinin yazdığı 10 Ocak 1907 (25 Zilkade 1324) tarihli evrakta iptidai mekteplere yeni muallim istenmiştir.

⁹ Kile , 1,434375 kg. ile 1,53683 kg. arasındadır.(Kallek,,2022 :567-570).

Erkek talebe sayısının artması sonucu 2. ve 3. Sınıf şakirdanlarının haftada iki defa hüsnü hat eğitimi yapmakta olduğu belirtilir. Mahallin Evkaf-ı Münderise varidatından 60 kuruş maaşla 14 Şubat 1906 (1 Şubat 1321) tarihinden itibaren Midilli idadi mektebi hüsnü hat muallimi Abdülbaki Efendi'nin Midilli Maarif Komisyonundan yazılan tercüme-i hal varakasıyla memuriyetinin tasdiğiyle tayininin yapıldığı belirtilir. Ayrıca uygun işlem yapıldığı takdirde memurluğunun asliyetinin onaylanacağı bildirilir (BOA, MF.MKT.1000 – 44)¹⁰.

Arşiv belgelerinde eğitimin denetleyecek olan müfettişlerin maaşlarının farklı kaynaklardan ödendiğini görüyoruz. Maarifi Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin yazdığı 9 Ağustos 1902 (4 Cemazievvel 1320) tarihli evrakta Midilli'deki iptidaileri teftiş etmek ve evkaf-ı Münderiseyi ortaya çıkarmak üzere ücret ayrılması istenmiştir. Bu iş için Midilli'den 200 kuruş, Molova Maarif sandığından 100 kuruş alınarak toplamda 300 kuruş maaşla müfettiş tayin edilen Müderris Hacı Ali Efendi'nin maaşından yapılacak kesintiler için tercüme-i halinin gönderilmesi istenmiştir. Yine durum Midilli mutasarrıfına tahriratla bildirilmiştir. Mutasarrıflığa ve Vilayetin maarif müdürlüğüne de gerekli cevap yollanmıştır. (BOA, MF.MKT.657 -17). 27 Ağustos 1912 (14 Ramazan 1330) tarihli evrakta Limni ve Midilli müfettişlerinin harcırahlarının ödenmesi istenmiştir. (BOA, MF.İBT,389 – 52).Yine Maarifi Umumiye Nezaretine Maarif Müdürünün yazdığı 29 Aralık 1914 (16 Kanuni evvel 1330) tarihli evrakta Midilli Mekatib-i İbtidai Müfettişi olup İzmir'e gelen Yako Efendi'nin 440 tutan harcırahının ödenmesi bildirilmiştir (BOA, MF.İBT.410 -10).

Eğitim giderlerinin karşılanmadığını ve maaşların ödenmediğini evraklara yansıyan diğer bir husustur. Maarif komisyonunun 22 Aralık 1901 (9 Kanuni evvel 1317) tarihli evrakında mekteplerin tamirinin yapılması, hoca maaşlarının zamanında ödenmesi için yeterli ödenek olmadığı belirtilmiştir. Maarif Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin gönderdiği 15 Mart 1902 (7 Zilkade 1319) tarihli evrakta masrafların maarif vekaleti tarafından verilmesi isteğine cevaben Midilli Mutasarrıflığından gelen tahrirat mahallin maarif komisyonuna gönderilmiştir. Vilayet Maarif İdaresinden yazılan derkenar mahallin maarif komisyonunun kararıyla nezarete gönderilmiştir. Midilli ve karyelerdeki bulunan 18 iptidai mektebin sağlık şartlarına uygun olmadığı ve muallim maaşlarının ödenmediği, Yera Nahiyesinde evkaf-ı münderiseye yük getiren şahısların işlerine son verilmesi istenmiştir. (BOA, MF.MKT. 872 – 52-4). Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin 13 Haziran 1903 (17 Rabiulevvel 1321) tarihli Maarif Nezareti'ne yazdığı evrakta ise üç aydır maaş almayan Midilli ve Rodos iptidai ve idadi mekteplerinin memur ve muallimlerinin maaşlarının ödenmesi için gereğinin yapılacağı Maarif Müdürlüğüne bildirilmiştir. (BOA, MF.MKT.713 – 16).

¹⁰ Yüzyılın sonlarına doğru mühim bir finansman kaynağı olan vakıflardan, zaman içerisinde işlevini kaybederek birilerinin haksız kazanç kapısı hâline gelmiş olanları devlet tarafından münderis sınıfında değerlendirilmiş ve eğitim gibi önemli bir alana terk ve tahsis edilmişti. Karataş,2016.

Maarife kaynak sağlayan diğer bir kaynak da vakıflardır. Maarif-i Umumiye Nezareti'ne yazılan 22 Mayıs 1907 (9 Rebiülahir 1325) tarihli evrakta merkez erkek Midilli İbtidaisi'ne kuran-ı kerimi talavat etmek için Hafız Niyazi Efendi'nin tayin edildiği belirtilir. Muallimin Meclis-i Maarif Komisyonunca gerekli incelemelerinin yapılmasıyla , 100 kuruş tutan maaşının evkaf-ı münderise varidatından verilmesi sağlanır. Yine muallimin 31 Mayıs 1905 (18 Nisan 1321) tarihinde göreve başlaması sağlanmış, komisyondan şahsın tercüme-yi hal varakasını vermesi istenmiştir. (BOA, MF.MKT. / 1007-7). Şahsın memuriyetinin tasdik edilmesiyle; Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdüriyeti'ne durum yazılmıştır (BOA, MF.MKT. / 1007-7-2).

Muallimliğin çok da istenilen bir meslek olmadığını görüyoruz. Maarifi Umumiye Nezareti'ne yazılan 14 Aralık 1909 (1 Zilhicce 1327) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti dahilindeki Midilli Sancağında Kolonya nahiyesine bağlı Semuriye karyesi ile Limni Sancağına bağlı Komi karyelerinde bulunan yeni inşa edilen iptidai mekteplere muallimlik için 200 kuruş maaşla talip olanların müracaat etmeleri istenmiştir. Muallimliğe müracaat olmamıştır. Nezaretçe Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürünce muallimlik vasıflarına uygun kişilerin buraya gönderilmesi yazılır (BOA, MF.İBT.255 -62).

23 Şubat 1911 (23 Safer 1329) tarihli evrakta Midilli iptidaiye muallimlerinin mart -nisan -mayıs ayna ait üç aylık maaş tahakkuk cetvellerinin düzenlenerek İbtidaiye Dairesi'ne gönderildiği belirtilir. (BOA, MF.İBT.440 – 53). Fakat maaş ödemesi yapılmadığını gönderilen diğer evraklardan takip edebiliyoruz. Eğitimde kaynak sıkıntısı çekilmekteyken eğitime gelir sağlayan kaynakların işgal edildiğini ve muallim maaşlarının zamanında yatırılmadığını görüyoruz. Maarif Nezaretine Hariciye Nezareti adına müsteşarın kaleme aldığı evrakta Midilli Adası'nın Yunan askeri tarafından işgaliyle mektebi bahriyeye ait olan rıhtım üzerinde bulunan iki dükkannın askeri idare tarafından zapt edildiği belirtilmiştir. Mahallin maarif teşkilatından yapılan müracaat üzerine birkaç gün sonra ancak durumun düzeltildiği bildirilmiştir. Yunan hükümeti tarafından bu iki mağaza dışında gerek mekteplerde gerekse başka müesseselere ait hiçbir mülkün işgal edilmediğini Almanya Sefareti de bildirmiştir. 2 Eylül 1913 (30 Ramazan 1331) tarihli evrakta Sakız ve Midilli Adaları'nın Yunan askeri tarafından işgal edilmesiyle buralardaki iptidai mektepler ve cemaat-i İslamiye'ye ait binaların kira bedellerine ait gelirlerin Yunan hükümetince alınmasıyla bu ücretlerin Sakız Maarif Komisyonu'na iade edilmesi istenmiştir. (BOA, MF.İBT. / 491-42-6). İşin düzeltildiği belirtilerek durum Hariciye Nezareti'ne de yazılır. (BOA, MF.İBT. / 491-42-4 ve BOA, MF.İBT. / 491-42-13). Midilli Merkez Erkek İbtidai Mektebi muallimlerinin birikmiş maaşlarının Midilli Bankı Osmanî Şubesi 'ne yatırılması ve ödenmesi istenir. Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 5 Aralık 1913 (6 Muharrem 1332) tarihli evrakta Midilli Müfettişi Maarif Komisyonu reisi, muallimlerin maaş sıkıntısı nedeniyle haziran 1329 senesinden itibaren biriken maaşlarının ödenmesini istemiştir. Muallimlerin beş ay maaşsız bırakılması devletin de uygun bulmadığı bir durum olarak görülmüştür. (BOA, MF.İBT.469 – 77).

Maarifin bugünde en önemli sorunu ekonomik sıkıntıdır. XX. yüzyılın başından itibaren çeşitli kaynaklarla desteklenen eğitim artık iyice çöktüğe geçmiş hocaların maaşları ödenmemeye başlamıştır.

4. OKULA KAYIT; ŞAKİRDANLAR VE DENETİM

Okula öğrenci alma ve karyelerde okul açma şartları belli olmasına rağmen özellikle Müslüman nüfusun az olması sebebiyle bazı sıkıntılı durumlar meydana gelmiştir. Tanzimat ile birlikte kız erkek tüm çocuklara ilkökul zorunluluğu getirilmiş, okula başlama yaşı erkeklerde 7-11, kızlarda 6-10 yaş olarak belirlenmişti (Dağlar Macar, 2010: 773-817).

Devlet sosyal devlet olarak şakirdanların sağlık durumlarını desteklemiştir. Matbuat idaresine yazılan 6 Mayıs 1893 (19 Şevval 1310) tarihli evrakta Midilli idadi, erkek ve kız iptidai mektepleri öğrencilerine çiçek aşısı yapıldığı belirtilir. (BOA, MF.MKT.167 – 44 ve Baykara Taşkaya, 2023:201). Devlet okullardaki fakir öğrencilere yardım amaçlı Kuran-ı Kerim gönderimi de yapmıştır. 24 Ağustos 1902 (11 Eylül 1318) tarihli evrakta Molova İbtidai erkek mekteplerindeki fakir talebere dağıtılmak üzere yüz tane mushaf-ı şerifin postaya teslim edilerek gönderileceği belirtilir. (BOA, MF.MKT.661 – 57). 29 Eylül 1902 (25 Cemazeyilahir 1320)tarihli evrakta Molova erkek ve kız iptidai mekteplerindeki fakir öğrencilerine dağıtılacak Kuran-ı Kerim için gerekli işlemlerin yapıldığı Kuran-ı Kerim ‘lerin postaya verildiği bildirilir. (BOA, MF.İBT.125–119).

Müslümanların kuracağı okullar için de izin alındığını, okulların açılmasına devletin onay verdiğini görüyoruz. Adıye ve Mezahip ve Dahiliye, Maarif Nezaretine yazılan 18 Ağustos 1903 (24 Cemazeyilevvel 1321) tarihli ekle yollanan evrakta Midilli’de Efstare karyesinde inşa olunacak mekteb-i iptidai hakkında evrakta da belirtildiği üzere tasdik olunan emr-i ali üzerine Maarif Nezareti, Adliye ve Mezahip ve Dâhiliye Nezareti’ne gerekli malumat verilmesi istenmiştir. (BOA, BEO 2144 – 160776). Yine diğer bir inşa da 1913 yılına aittir. Midilli Mutasarrıfının yazdığı 5 Aralık 1913 (20 Cemazieleahir 1325) tarihli evrakta Midilli Kız İbtidaiye ve Rüşdiye Mektebi binasının harap olması nedeniyle temelinden (esas) yıkılarak yeniden inşası ve ayrıntılarına dair tahriratın mesarif komisyonunca takdim olunan mazbatasının gönderildiği belirtilir. Binanın inşası için keşif masrafı olarak 800 lira kadar gerektiği, İslam çocuklarının bu eğitimden faydalanması istendiğinden işlemlerin yapılması vurgulanır. İşin kış mevsiminden evvel tamamlaması istenirken, alınan yardımlarla (iane) mektebe başlanmış olduğu; okulun için gerekli yardımların devam ettirilmesi ve masraflarının karşılanarak mektebe kullanılacağı belirtilir (BOA, TFR.I..M...16 – 1585).

Arşiv belgelerinden iptidai mekteplere öğrenci kaydının nasıl yapıldığı hakkında da bilgi vardır. Midilli Mekatib-i İptidaiye Müdürü’nün 30 Mart 1911 (17 Mart 1327) ve (BOA, MF.İBT. /335 – 20) ve Maarif Müdüriyetine yazılan 2 Mayıs 1911 (3 Cemazileevvel 1329) tarihli evrakında talebelerin iptidai mekteplere kabulünde gördükleri yaşın değil, nüfuslarında (tezkire-i Osmani)

kayıtlı oldukları yaşın esas alınması istenir. Mekatib-i İbtidaiye Talimatnamesinin 1. maddesinde talebelerin mektebe kabul edilecek olan yaşın 7-11 yaş arası olması kayıtlı olduğundan; *Vezayif-i Teftişiyeye Talimatnamesine* ve *Mekatib-i İbtidaiye Talimatnamesi'ne* aykırı hareket eden muallimlere ne yapılacağı hakkında bir kayıt mevcut olmadığından durumlarının ne olacağı Midilli Mekatib-i İbtidaiye Müfettişliği'ne sorulmuştur. Mecliste kayıtları yapılacak talebelerin yaşına bakılması gerektiği bildirilmiştir. Bu hususa özen göstermeyen kanunlara uymayan muallimlerin adının maarif idaresine bildirilmesi istenir. (BOA, MF.İBT. / 320-83).

Müslüman nüfusun adada az olması nedeniyle adada daha çok İbtidai Mektep açılması istenmiştir. 19 Temmuz 1896 (8 Safer 1314) tarihli evrakta Midilli'nin Sayferi kazasında bir rüştiye kurulması gerekli olduğundan Cezayir-i Bahr-i Sefid Maarif İdaresince biriken meblağdan bir kısmının muallim ve hademe maaşı olarak buraya harcanması yazılır. Kazadaki Müslüman nüfus ve iptidai mekteplerinin sayısı ve diğer bazı şartlara bakılarak rüşdiye yerine iptidai açılmasının daha uygun olacağı vilayete bildirilmiştir. (BOA, MF.MKT 326 – 49). Midilli Mutasarrıfından alınan tahriratta kazada sırf İslam olarak 250 hane ile bir iptidai mektebi mevcut olduğu; senelik 12 talebenin bu okullara katıldığı belirtilir. Karyenin merkezinden yarım saat mesafede ise ilim ve maarifin ilerlemesi adına rüştiye mektebi açılması yerine Maarif-i Umumiye Nizamnamesi maddeyi mahsusunda rüştiye açmak için 500 haneyi geçmek gerekli olduğundan iptidai mektep açılması istenir. Karyenin ticaretinin gelişmiş olduğu da göz önüne alınarak durumun Maarif Meclisinde 22 Eylül 1897 (10 Eylül 1313) tarihinde görüşüldüğü, maarif nizamnamesinin hükümlerine uyulduğu kaydedilir. Burada iptidai mektebi inşası uygun bulunmuş mektebin masrafının mahalden temin edilmesi; tanzim ve usul_ü cedide (Ergin, 1997, cilt 1,460) göre uygun eğitim yapılması istenmiştir. (Arzu Baykara Taşkaya, 2023a: 22). Maarif Müdürü'nün yazdığı 10 Ekim 1912 (28 Şevval 1330) tarihli evrakta ise almıştan az öğrencisi olan rüştiye mekteplerinin iptidai mekteplerle birleştirilmesi kararına uyulursa, işin Müslüman okulları adına fena olacağı belirtilir. Limni 'de 35, İstanköy ve Molova'da 34, Bozcaada'da 19 ve Sığır'da ise 15 talebesi olan rüştiyelerin toplamda şakirdan adedi 60 'tır. Bu mekteplerin kapatılacağı, bunun da eğitime devam eden gayrimüslimlere karşı Müslümanları geride bırakmak olacağı düşünülmüştür. Bu şekilde ahali, gayri müslim mekteplerine kayıt yaptracağından gayri müslim talebelerin sayısı da artacaktır. Rüştiyelerin yine aynı şekilde eğitime devam etmesi için müsaade alınması istenir. (BOA, MF.İBT.395 – 71).

Arşivdeki evraklardan Müslüman öğrencilerin eğitim için kullandığı malzemeler hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Rum mekteplerinde Midilli livasının idari taksimatının öğretilmesi için harita kullanıldığından, İslam mekteplerinde de aynı şekilde harita kullanılması istenir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdüriyeti'ne 14 Ağustos 1912 (1 ağustos 1328) tarihinde yazılan evrakta Midilli mekatib-i iptidaiye müfettişliğinden gelen takrirde Rumca olarak düzenlenen ayrıntılı Midilli coğrafyası haritasının aynısının İslam mektebi iptidaiyesinde 2.senede bu amaçla kullanılmak için hazırlanması istenmiştir. Rumların 2. Sınıfta uygulanan bu eğitimle kaza- nahiye- merkez idarelerini kazaların isimlerini küçük yaşlarında öğrendikleri, yaşadıkları livanın taksimatını kavrayabildikleri görüldüğünden Müslüman iptidai mekteplerinde de aynı

haritaların uygulanması, bu haritaların iki nüsha olarak yapılması düşünülmüştür. Maarif Müdüriyeti haritaların şimdilik uygulanmakta olan programın haricindeki olduğunu belirmiş, haritaların derslerde kullanılmasını uygun bulmamıştır. (BOA, MF.İBT.388 – 64-2).

5. MOLOVA KAZASI

Midillinin en önemli kazalarından biri Molova'dır. Burada merkez nahiyesinde ve karyelerinde iptidai mekteplerin olduğunu görüyoruz.

a. Muallimlerin Atanması ve Özlük Hakları

Molova kazasındaki evraklar genellikle muallimlerin tayinleri ile alakalıdır. Arşive yansıyan en eski evrak muallimlerin okul bittiğinde yaz tatilinde izinli olduklarıyla alakalıdır. 31 Ağustos 1890(15 Muharrem 1308) tarihli evrakta iznini Dersaadet'de geçiren Midilli'nin Molova Kız İptidai Mektebi muallimesi Samira Hanım daha önce aldığı izne ek olarak izninin 15 gün daha uzatılması ile alakalı evrak gönderilmiştir. (BOA, MF.İBT. / 25 – 118).

Molova kazasındaki evrakların birçoğu atamalar ve yer değiştirmeler hakkındadır. 15 Kasım 1890 (12 Zilkade 1328) tarihli evrakta Molova Kız İbtidai Mektebi Muallimliği'ne tayin edilen Fatma Zehra Hanımın 221,5 kuruş olan harcırahının posta ile gönderildiği; muallimin Molova Kız iptidai mektebine tayin edilmesiyle maaşını alması için vekil gönderilen gümrük rüsumat mübaşiri Hamdi Bey vasıtasıyla maaşının kendisine teslim edilmesi istenir (BOA, MF.İBT. 290 -28). Muallimlerin maaşlarından kesinti yapıldığı evraklara yansımıştır. 1 Mayıs 1896 (20 Mayıs 1312) tarihli evrakta Molova Kız İbtidai Mektebi muallimesi Fatma Zehra Hanım'ın maaşından kesintinin tam yapılması istenir. 1311 senesi mart maaşı olan 400 kuruştan alınması gereken dört kuruşun mart aidatından yalnız iki kuruş alınması nedeniyle kalan iki kuruşun muhasebeden kesileceği belirtilmiştir. (BOA, MF.MKT. / 321 – 44). Komisyon Reisi vekili kaymakam naibi tarafından 2 Mart 1910 (17 Şubat 1325) tarihli evrakta İstanköy Kız Mektebi Muallimliği'ne Molova Kız Mektebi Muallimesi Nazmiye Hanımın ve onun yerine de darülmualimatdan mezun Fatma Zehra Hanım'ın 400-500 kuruş maaşla mektep-i maarif komisyonun kararı ile tayini yapılmıştır (BOA, MF.İBT.340-1).

Molova'da da çeşitli sebeplerle emekli olanların işlemleri yapılmıştır. Muallimlerin bazılarının isteğiyle bazılarının ise vefat etmesiyle yerine başka muallimlerin tayini sağlanmıştır. Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 10 Temmuz 1911(28 Temmuz 1327) tarihli evrakta ise Cezayir Bahr-i Sefid Vilayeti'nde bulunan Molova Kız İptidai Mektebi Muallimliği'nden hastalığı sebebi ile ayrılan Fatma Zehra Hanım'ın emekliliği için gerekli muamelelerin yapılması istenir. Dersaadetteki rüştiye mektebi muallimliğinde görev yaptığını belirten muallimin sağlık sebeplerinin kabul edilmesiyle emekliliği sağlanacaktır (BOA, MF.İBT. 337 -21). Yine başka bir emeklilik talebi de 5 Ekim 1911 (11 Şevval 1329) tarihli evrakta Midilli'ye bağlı Molova Kazası İbtidai Muallimi Ahmet Efendî'nin emeklige ayrılma talebinde bulunmasıyla kazanın meclis idaresine mazbata yollanmasıyla alakalıdır. Muallim, yirmi yedi seneye yakın görev yaparak

emeklilik hakkı kazanmış olduğunu belirten dilekçesini Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti maarif müdüriyetine yazar. Muallime maaşını evkaf-ı munderise ve çeşitli mahal varidatından alan iptidai muallimlerinin tekaidiye aidatının kesilmesiyle aldığından durumunun emekliliğe müsait olmadığı maarif müdüriyetinin görüşüne rağmen emekliliğinin olumlu bulunduğu belirtilmiştir. Padişahın onayı ile gereğinin sicil idaresinden gerçekleştirilmesi istenir. (BOA, MF.İBT. 341 – 31). Maarif-i Nezareti'ne Maarif nazırı adına mahsusat müdürünün yazdığı 10 Nisan 1912 (22 Rabiulahir 1330) tarihli diğer bir emeklilik başvurusuyla alakalı evrakta Midilli'ye bağlı Molova kazasının Petre Karyesi İbtidai Mektebi Muallimi olup vefat eden Hafız Ahmet Efendi'nin ailesine maaş bağlanması sicil kaydında olmasına rağmen doğum tarihinin bildirilmesi belirtilmiştir (BOA, MF.İBT. 367–15 -9).

Maarif-i Umumiye Nezareti'ne Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Vilayet Maarif Müdürü'nün yazdığı 11 Temmuz 1898 (21 Safer 1316) tarihli evrakta Ahmet Reşit Efendi'nin vefatıyla memleketine gelen Hacı Hafız Muharrem Efendi'nin Molova Kazası'nın Kalapado Karyesi İbtidai Mektebi muallimliğine atanması istenir. Bu şahıs 28 Şubat 1898 (16 Şubat 1313) tarihinde göreve başlatılarak tercüme hal varakasını verir. Memuriyetinin tasdikinin nezarete bildirilmesi sağlanır (BOA, MF.MKT.415 – 36).

Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 10 Kasım 1902 (8 Şaban 1320) tarihli evrakta Molova Kazası'nda Andomahya Karyesi İbtidai Mektebi muallimi Ahmet Efendi'nin 1902 (16 Mayıs 1318) tarihinde istifasıyla yerine 29 Mayıstan itibaren muallim seçilen Hafız Halil Sırrı Efendi'nin 4 Eylül 1902 (1 Eylül 1318) tarihinden itibaren 50 kuruş maaşla tayin edildiği Maarif komisyonundan bildirilmiştir. Şahsın tercüme hal varakasının takdim edilmesi, memuriyetinin tasdikinin nezarete yazılması istenir . (BOA, MF.MKT.686 -47).

Maarif-i umumiye Nezareti 'ne Maarif Müdür tarafından yazılan 14 Aralık 1902 (1 Kanuni evvel 1318) tarihli evrakta görevinden istifa eden Molova Kazası'nın Cuma Karyesi İbtidai Mektebi muallimi Hafız İbrahim Efendi'nin nezaretçe muhasebeye gelen kaydının silinerek yerine uygun birinin seçilerek hemen gönderilmesi vurgulanmıştır (BOA, MF.MKT.689 -62).

Maarif-i umumiye Nezareti'ne 11 Temmuz 1904 (28 Haziran 1320) tarihinde yazılan evrakta Molova Kazası'na bağlı Petrecik Karyesi Mekteb-i İbtidaiye muallimi Hasan Efendi'nin 16 Temmuz 1318 tarihindeki istifasıyla kayıtları muhasebeye yazılmıştır. Durum tabi bulunmuş nezaret muhasebesince kaydının silinerek yerine uygun birinin seçilerek gönderilmesi yazılmıştır (BOA, MF.MKT. 671 -228).

Maarif Nezaretine Maarif Müdürü'nün yazdığı 7 Mart 1906 (11 Muharrem 1324) tarihli evrakta Molova Kazası Kalapada Karyesi iptidaisinde görev yapan Mahmut Efendi'nin istifasıyla muallimlikte bulunan Hafız Bekir Efendinin 50 kuruş maaşla 3 Şubat 1906 (21 Kanuni Sani 1321) tarihinde işe başlamış olduğu belirtilir. Kazanın maarif komisyonundan tercüme hal varaklarının takdim edildikleri yazılır (BOA, MF.MKT.346 – 32-4).

Naklen memur tayini sancağın bir kazasındaki karyeden diğer bir karyeye yapılmıştır. Petrecik Karyesi Muallimi Mehmet Efendî'nin naklen tayini yapılır. Maarif-i Umumiye Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürünün yazdığı 10 Kasım 1907 (4 Şevval 1325) tarihli evrakta Molova Kazası Labkada Karyesi İptidai Mektebi Muallimliği 'ne Maarif Komisyonundan muallim tayin edilmesi bildirilmiş muhasebe kaydının da yapılması istenmiştir. (BOA, MF.MKT.,1045 -62). Şahsın memuriyetinin tasdiki ile mahallin muhasebesince ve Mekatibi iptidaiye idaresi sicill-i ahval şubesinde muamele kaydının yapıldığı belirtilir. (BOA, MF.MKT.,1045 -62-2). Maarif-i Umumiye Nezareti 'ne 25 Mayıs 1908 (12 Mayıs 1324) tarihli yazılan evrakta Molova kazası İskamiye Köyü İbtidai Mektebi Muallimi Kamil Efendî'nin istifasıyla kazanın maarif komisyonu gönderilen evrakında yerine Misetapoy Karyesi Muallimi Karyesi Mustafa Behçet Efendî'nin 10 Haziran 1908 (28 Mayıs 1324) tarihli evrakta işe başladığı gönderilir, muhasebeye malumat verilmesi istenmiştir. (BOA, MF.MKT.1110-3).

Muallimliğe yeterli olmayan hocaların istifa ettirildiğini görüyoruz. Molova Kumandanlığına yazılan 29 Haziran 1909 (10 Cemazielahir 1327) tarihli evrakta Kale-yi Sultaniye(Çanakale) kız mektebi muallimi saniliğinden terfiyen gelerek Molova Kız İbtidai Mektebi Muallimesi olarak görev yapan Fatma Hatice Hanım'ın öğrencilerine yapılan imtihanında öğrencilerin hiçbir şey bilmediği görülünce muallimenin istifası istenmiştir. Muallime yerine Darülmualimat mezunlarından Nazmiye Hanım'ın tayin edildiği belirtilmiştir. (BOA, MF.MKT.1133 -21).

27 Ekim 1909 (16 teşrini Sani 1325) 'tarihli evrakta Midilli'de Molova'daki Kalapado Karyesi İbtidai Mektebi muallimi Kamil Efendî'nin Petre Karyesi muallimliğine gönderildiği belirtilir. Boşta bulunan Kalapado muallimliğine Aryana karyesi muallimi Mehmet Efendî'nin tayini yapılır. Her ikisinin 28 Ekim 1909((15 Teşrini Sani 1325) tarihinde yeni görevlerine başladığı Molova Maarif komisyonuna bildirilmiş, muhasebenin de gerekli işlemleri yapması sağlanmıştır. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif müdürünce 10 Ocak 1910 (28 Zilhicce 1327) tarihli evrakla muamele kayıtlarının gerçekleştirilmesi sağlanır (BOA, MF.İBT.258 -83).

Maarif-i Umumiye Nezareti'ne yazılan ve Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarifi Müdüriyeti'ne Maarif Müdürü'nün gönderdiği 19 Mart 1910(7 Rebiülevvel 1328) tarihli evrakta ise Midilli'de Molova kazasına tabi Vafyo Karyesi İbtidai Mektebi Muallimi Hafız Sadık Efendî'nin sicilce tercüme-i hal varakası kaydının yapılmış olduğu belirtilir. (BOA, MF.İBT. / 267 – 67-7).

Kazalarda da maarife katkı yapanların takdir edildiklerini görüyoruz. 16 Temmuz 1911 (29 Recep 1329) tarihli evrakta Molova Kazası Düyun-u Umumiye Memuru Ahmed Nureddin Efendî'nin Çömlek Karyesinde inşa edilecek erkek rüştiye mektebi için 70—80 lira kıymetinde olan hanesini bağışladığı için ;Midilli Merkez İbtidai Mektebi Muallim-i evveli Hakkı Efendî'nin de talebelerin eğitimi için maarif komisyonuna ve maarife hizmetleri nedeniyle takdimname ile ödüllendirilmeleri Maarif Nezareti'ne yazılmıştır(BOA, MF.MKT.1173 -76).

Memurluğu vekaleten yapan muallimlerin asaleten tayinlerinin yapıldığını görüyoruz. Maarif-i Umumiye Nezaretine Maarif Müdürünün yazdığı 17 Aralık 1911 (25 Zilhicce 1329) tarihli evrakta Midilli sancağının Molova Kazasına bağlı Hidre karyesi Mustafa Reis Camisi'nin imamet ve hitabetini asaleten, sıbyan muallimliğini vekaleten kendisinde bulunduran Hafız Mehmet Emin Efendi'nin söz konusu muallimliğe Maarif hissesinden 50 kuruş maaşla asaleten tayin edildiği belirtilir. Şahsın 1311 senesinden beri memuriyette bulunduğu, 14 Ekim 1895 (2 Teşrin evvel 1311) tarihinde tasdik edilen şahadetnamesi ve ehliyetnamesi ile (BOA, MF.İBT. / 352 – 29) tayinin gerçekleşmiş olduğu bildirilir. (BOA, MF.İBT. / 352 – 29-10)¹¹.

Midilli Adasının işgal edilmesiyle muallimlerin yer değiştirdiğini ve durumlarını bildirdikleri arşive yansıyan diğer bir husustur. Kale-yi Sultaniye Mektebi İdadi Müdürüne yazılan 15 Haziran 1913 (10 Recep 1331) tarihli evrakta Midilli sancağı Molova kazasına tabi Halka Karyesi İbtidaiye Mektebi muallimi iken işgal sebebiyle ailesini alarak Kale-i Sultaniye'nin Ayvacık kazasına bağlı Behram İskelesine giden Mehmet Feyzullah Efendi'nin Maarif Nezareti'ne gönderilen istidasının incelenmesi istenir. (BOA, MF.İBT. / 441-11). Muallimin 14 Haziran 1913 (1 Haziran 1329) tarihli evrakta Kale-yi Sultaniye mal sandığından verilen maaşının ödenmesi için Kale-yi Sultaniye Mutasarrıflığına durumu yazılmış ve iş birinci şubeye nakledilmiştir.

Köy iptidai mekteplerinde kullanılacak malzemelerin sancak merkezinde olduğu gibi yeterli olmadığını görürüz. Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 14 Ocak 1915 (1 Kanuni Sani 1330) tarihli evrakta Midilli sancağı Molova kazasına tabi Kalyoniye Nahiyesi'nin Semuriye Karyesi İbtidai Mektebi'ne istenilen haritaların mevcudu kalmadığından gönderilemeyeceği bildirilir.(BOA, MF.İBT.358 -19-3).

b. İdare Edilemeyen Ekonomi

Maarif-i Umumiye Nezareti' ne yazılan 1 Mayıs 1899 (20 Zilhicce 1316) tarihli evrakta Molova'nın Çömlek karyesinde görev yapan Abdülbaki Efendi istifa ettiği ve yerine 21 Ekim 1902 (8 Teşrin evvel 1318) tarihinde Şefik Efendinin ve Bilye karyeleri iptidai mekteplerinde görev yapan Halil Efendinin de hizmeti bırakmasıyla onun yerine Anmutya Muallimliğinde bulunan İsmail Efendinin 13 Ekim 1899 (1 Teşrin evvel 1314) tarihinde işe başladığı belirtilir. Mahallin maarif komisyonuna gönderilen durum mazbata ile bildirilmiştir. Muhasebeye sevk edilen kayıtlarda İsmail Efendinin tercümeyi hal varakasının verildiği Şefik Efendinin de tercümeyi hal varakasının verilmesiyle memuriyetlerinin tasdikinin gerçekleşeceği bildirilir. (BOA MF.MKT 455 -27). Fakat İsmail Efendinin tercümeyi halini vermediği ve memuriyet tasdikinin yapılmadığı yazılmıştır (BOA, MF.MKT 455 -27-2).

¹¹ Devlet usûl-ı cediti yaygınlaştırmak için bir yandan Darülmualimin açmış, diğer yandan mevcut sıbyan mektebi hocalarını bir tür hizmet içi eğitim denilebilecek şekilde Darülmualiminlerde mecburi eğitimden geçirmiş, eğitimden geçirilen mevcut hocalara itimatname, ehliyetname gibi belgeler vermiştir. Yanardağ, 2022,65.Yine Darülmualimin mezunlarına aldıkları derslerin başarısını gösteren şahadetname verilmiştir. Yıldız,2014,375.

Muallimlerin emeklilik maaşlarının ne şekilde kesildiğini evraklarda görebiliyoruz. Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 28 Şubat 1900 (27 Şevval 1317) tarihli evrakta Molova Kazasına bağlı İskamye Karyesi muallimi Şükrü Efendinin nisan 1315 teki istifası üzerine yerine 27 Mayıs 1899 (15 Mayıs 1315) tarihinde Kalamaru Karyesi muallimlerinden olan 15 mayısta gelen Hafız Muharrem Efendi geçtiği ve onun yerine ise evvelce oranın muallimlerinden bulunan Hafız Ali Efendinin atandığı belirtilir. Valika iptidai muallimi İbrahim Efendinin mart sonundaki istifası üzerine 23 Eylül 1899(11 Eylül 1315) tarihli evrakta Petrecik muallimlerinden istifa eden Hafız Mehmet Efendinin 12 eylülde göreve başladığı bildirilir. Molova maarif komisyonunca muamele kayıtları yapılırken muallim Hakkı Hafız Ali Efendinden alınan tercüme-i hal varakası da kaydedilir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürü tarafından 24 Aralık 1899 (20 Şaban 1317) tarihli evrakla Petrecik muallimliği için köyden yapılan tahkikte memuriyetin tasdik edilmesi nezarete yazılmıştır. Kalamoti iptidaileri muallimliklerine Hafız Mustafa ve Labkada iptidaileri muallimliklerine Hafız Mehmet Efendilerin 50 kuruş maaşla tayin edildiği belirtilir (BOA, MF.MKT. / 488 -11 -21) 19 Haziran 1901 tarihli evrakta ise maaşların oranından % 5, tamamından % 1; emeklilik (tekaid) ve müdüriyet aidatının ise her ay alınacak aidatla sandık-ı mahsusaya gönderilmesi sağlanır. İşlemlerin sicil şubesine gönderilmesiyle ve şahısların memuriyetleri gazetelerde ilan edildikten sonra mahalle bildirilecektir.

3 Kasım 1901 (21 Recep 1319) tarihli evrakta Molova kazası Petrecik Karyesi İbtidai Mektebi muallimi Hacı Muharrem Efendi'nin görevi terk etmesi üzerine 50 kuruş maaşla yerine uygun birinin bulunması istenir ve mahallin maarif komisyonundan yapılan tahriratla muamele kaydına göre atama yapılacağı belirtilir. (BOA, MF.İBT.109 – 81).

18 Eylül 1902 (14 Cemazeyilahir 1320) tarihli evrakta Molova Kız İbtidai Mektebi'nden boşalan muallimliğe Darülmualimat mezunlarından Zeynep Müşerref Hanım'ın tayini istenmiş ;21 Ekim 1902 (8 teşrini evvel 1318) tarihli evrakla da muallimenin memuriyeti tasdik edilmiştir. (BOA, MF.MKT.660 -8-23). Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürünün 7 Ocak 1904 (18 Şevval 1321) tarihli tahriratında memuriyet işlemlerinin Mekatibi İbtidaiye Dairesi'ne gönderildiği belirtilir (BOA, MF.İBT.142 – 113). 21 Mart 1904(6 Rabiulevvel 1322)'de Molova Kız İbtidaisi'ne tayin olunan Darülmualimat mezunu olan muallime Zeyneb Müşerref Hanım'ın harcırah ve maaşını alamadığı bildirildiğinden; 400 kuruş olan maaşının iane hissesinden verilmesi için Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti maarif müdüriyetine durumun yazıldığı belirtilir. (BOA, MF.MKT.781 -62). Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 19 Ocak 1906 (23 Zilkade 1323) tarihli evrakta Molova Kız İbtidai Mektebi Muallimliği'ne atanan Zeyneb Müşerref Hanım'ın işe başladığı bildirilir(BOA, MF.İBT.147 – 58)..

Maarif-i Umumiye Nezareti'ne Rodos Maarif müdürü namına muhasebe memurunun yazdığı 1 Mart 1902 (21 Zilkade 1319) tarihli evrakta Molova Kazası Cumalı Köyü İbtidai Mektebi Muallimliği'ne tayin edilen maarif hissesinden 35 kuruş maaş bağlanan 28 Ekim 1901 (15 Teşrini evvel 1317) tarihinden itibaren daha evvelde aynı görevde bulunan İbrahim Efendi'nin atandığı yazılır. Molova Maarif Komisyonundan gelen tahriratta şahsın maaşından yapılacak kesintilerin bildirilmesi ve tercüme-i halinin gönderilmesinin gerektiği gönderilir (BOA, MF.MKT.611 -18).

Maarif-i Umumiye Nezareti 'ne maarif Müdürünün yazdığı 11 Ocak 1903 (11 Şevval 1320) tarihli evrakta 14 Ekim 1902 (1 teşrini evvel 1318) tarihinde Çömlek Karyesi İbtidaiye Mektebi'nin muallimi Mustafa Şefik Efendi'nin istifasını vermiş olduğu, yerine Hafız Abdülbaki Efendi'nin mahallin maarif komisyonunca seçilmesiyle aynı tarihte işe başladığı, komisyonun mazbatası ile işlemlerin yapıldığı belirtilir. 11 Nisan 1903 (20 Muharrem 1321) tarihli evrakta Molova Kazası'nın Çömlek Karyesi İbtidai Mektebi muallimliğine mahallince seçilen Abdülbaki Efendi'nin gerekli evrakların gönderilmesi Cezayir-i Bahr-i Sefid Maarif Müdüriyeti 'ne bildirilmiştir. (BOA, MF.MKT., 712 – 52). 28 Mayıs 1903 (1 Rabiulevvel 1321) tarihli evrakta tayinin yapılmış olduğu yazılır (BOA, MF.MKT.709 -17).

Maarif-i Umumiye Nezaretine yazılan 5 Mayıs 1905 (29 Safer 1323) tarihli evrakta Molova Kazası Eskampavye Karyesi İbtidai Mektebi Muallimliği'ne Halil Efendi'nin tayini sağlanır. Sadık Efendinin vazifesini terk etmesi üzerine Katoryoz Karyesi muallimi Halil Efendinin 7 Ekim 1905 (24 Eylül 1321 tarihinden itibaren göreve başlamış olduğu, kazanın komisyonundan bildirilmiş; şahsın tercümeyi halinin daireye gönderilmesiyle memuriyetin tasdiki istenmiştir (BOA, MF.MKT.920 – 52)..

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürünün 28 Eylül 1905 (15 Eylül 1321) tarihli gönderdiği evrakta Molova Kazası Anmotya Karyesi İbtidai Mektebi Muallimi Yahya Efendi'nin istifasıyla yerine tayin edilen Ahmed Efendi'nin 6 Ekim 1905 (23 Eylül 1321) tarihinden itibaren işe başladığı komisyondan belirtilmiştir. Şahsın tercümeyi hal varakası eski vazifesinin yaparken takdim etmiş olduğundan, 8 Kasım 1904 (29 Şaban 1322) tarihli evrakla memuriyetinin asaletinin tasdik edilmesi için evrakları yollanmıştır. (BOA, MF.MKT.899 -73).

21 Kasım 1906 (4 Şevval 1324) tarihli evrakta Molova Kazası Çömlek Karyesi İbtidai Mektebi muallimliğine Hafız Ali Efendi, Misetoli Karyesi İbtidai Mektebi muallimliğine Mustafa Efendi'nin getirildiği yazılır. Herese Karyesi İbtidai Mektebi muallimliğinde üç senededir imam ve mektep muallimliği vazifesini yapan Ali Rıza Efendi'nin tayin edildiği Maarif Müdüriyeti'ne bildirilmiştir (BOA, MF.MKT. 964 -2).

Maarif-i Umumiye Nezareti'ne Maarif Müdürünün yazdığı 23 Temmuz 1911 (26 Recep 1329) tarihli evrakta Midilli sancağının Molova Kazası dahilinde bulunan Dafya karyeleri iptidai mektepleri muallimi Ali Efendinin 50 kuruş maaşla göreve başladığı belirtilir. Muallimlerin Tercüme-i hal varakalarıyla vazifelerine hangi tarihte başlayıp ayrıldıkları ve aldıkları maaşın ne kadarının Maarif 'ten ne kadarının ahalinin ianesiyle karşılandığını gösterir cetvellerin gönderilmesinin istendiği sorulmuştur (BOA, MF.İBT.335 -13). Maarif Müdürünün yazdığı 13 Aralık 1911 (21 Zilhicce 1329) tarihli evrakta Molova kazası dahilinde bulunan Arino karyesi İbtidai Mektebi Muallimliği'ne tayin edilen Hafız Bekir Efendi'nin kaydının yapıldığı belirtilir. Şahsa mahallin varidatından 150 kuruş maaş bağlandığı ,14 Kasım 1908 (1 Teşrin -i sani 1324) tarihinde işe başladığı, tercümeyi hal varakası ile muamele evrakının mahalle verildiği belirtilir. (BOA,.MF.İBT.351 -4).

Maarif-i Umumiye Nezareti'ne Maarif Müdürünün yazdığı 8 Ağustos 1911 (12 şaban 1329) tarihli evrakta Midilli'de Molova kazasına tabi İşlemetopu Karyesi İbtidai Muallimi Hasan Efendi'nin tercüme-i hal varakasının alınarak kaydının yapıldığı belirtilir (BOA, MF.İBT., 338 - 44).

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürünün 15 Nisan 1912 (27 Rabiulahir 1330) tarihli evrakta Molova'da Kalapazo Karyesi İbtidai Mektebi Muallimi Mehmet Said Efendi'nin gönderilen tercüme-i hal varakasının kaydedildiği belirtilir. (BOA, MF.İBT. 368 -28). Maarif-i Umumiye Nezaretine Maarif Müdürü yazdığı 23 Mayıs 1912(6 Cemazielahir 1330) tarihli evrakta ise Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nde Molova kazasına bağlı Kalapazo Karyesi Muallimi Mehmet Said Efendi'nin tercüme-i hal varakasının yine aynı kazaya bağlı Lebkade Karyesi İbtidai Mualliminin kayıtlarının yapılması esnasında dosyasında kaydı bulunmadığı tespit edildiğinden istendiği ,dosyasının mecele sicillerinin Sicil İdaresinde 6844 numaralı dosyadaki kayıtlarda bulunduğu belirtilir (BOA, MF.İBT. 372 -21).

İbtidai mektepte maaş kayıtlarında rastlanılan şüpheli durumların incelenmesi gerekmiştir. 30 Mayıs 1914 (5 Recep 1332) tarihli evrakta Midilli'nin Molova Kazası Mekteb-i İbtidai Muallimi Mehmed Rıza Efendi'nin maaşına Midilli Sancağı Mekatib-i İbtidai Müfettişi Yako ile Mandemande Nahiyesi Müdürü Mehmed Talat Efendiler'in maaşlarından kesinti yapılp ilave edildiğine dair gelen şikayet üzerine inceleme yapılmıştır. Yapılan tahkikatta işin yanlış anlamadan ibaret olduğu belirtilir. Maaşını sandıktan alan muallimin nezarete kaydının olmadığı, Dafye nahiyesinden 250 kuruş maaş aldığı Molova muallimi olarak varolan kaydından dolayı çift maaş alıyor görünmesinden böyle bir durumla karşılaşıldığı tespit edilmiştir (BOA, MF.İBT.500– 87). Şahsın Teşrini sani maaşından 100 kuruş kesilmesi istenirken; durumun Maarif Nezareti'ne ve Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Maarif Müdürlüğü'ne bildirilmesi vurgulanmıştır.

Muallimlerin adanın işgal edilmesinden dolayı maaşını alamadığını görüyoruz.14 Haziran 1913 (5 Haziran 1329) tarihli evrakta Molova Mekatib-i İbtidaiye muallimlerinin maaşlarına ait düzenlenen takakkuk cetvellerinin Muhasebe'ye ve Bankayı Osmani şubesine gönderildiği belirtilir. (BOA, MF.İBT., 440 -11). 6 Temmuz 1913(1 Şaban 1331) tarihli evrakta Molova kazasındaki iptidai mektepte görev yapmakta olup, kayıtları bulunamadığı için maaşlarını alamayan muallimler hakkında gereğinin yapılması istenmiştir. (BOA, MF.İBT.439-11). 1328 kanuni evvelin başında bu yanamaaş alamamış olanların ilk fırsatta maaşlarının verilmesi yazılır. 8 Temmuz 1913 (3 Şaban 1331) tarihli evrakta ise Molova İbtidai muallimlerine ait maaş tahakkuk cetvellerinin gönderildiği belirtilir (BOA, MF.İBT. 439 – 47).

Tablo 5: 1913 yılı Molova Karyeleri ve İbtidai Mekteb Hocalarının Maaşları (BOA, MF.İBT.439-11)

Muallim(e)	Maaş(Kuruş)	Mektep
Hasan Tahsin Efendi	50	İslenetepu Karyesi İbtidai Mektebi
Hafız Ali Efendi	50	Çömlek Karyesi İbtidai Mektebi
Hafız Yahya Efendi	50	Filibe Karyesi İbtidai Mektebi
Hafız Said Efendi	50	Antreondo Karyesi İbtidai Mektebi
Hüseyin Efendi	50	Praşle İbtidai Mektebi İbtidai Mektebi
Mehmet Emin Efendi	50	Heydire İbtidai Mektebi
Hafız Bekir Efendi	50	Bilye İbtidai Mektebi
Hadice Hanım	400	Molova Kız İbtidai Mektebi ¹²

Midilli merkezde ve Molova'nın merkezi ve ona bağlı köylerinde çalışan muallimlerin maaşlarının farklı olduğunu, bu farkın hocaların karyelerde görev yapmasından kaynaklandığını Tablo 5'ten rahatlıkla görebiliriz. Yine Aydın Vilayeti Maarif Müdürünün yazdığı 10 Aralık 1913 (11 Muharrem 1332) tarihli evrakta Molova kazası köylerinde öğretmenlik yapan Hafız Ahmed Efendi'nin 14 Ekim 1912 (1 Teşrin evvel 1328) den beri birikmiş olan maaşının ,yeni tayin edildiği Kalapado Karyesi İbtidai Muallimliğindeki maaşıyla birlikte ödenmesi istenmiştir (BOA, MF.İBT.471 -2-2).

Molovadaki karyelerde istifa eden, karyeler arasında yer değiştiren ,yeni göreve başlayan çok fazla hoca olduğu gibi yeni tayinlerin yapıldığını da evraklardan izleyebilmekteyiz. Adanın işgal edilmesiyle eğitimin iyice sıkıntılı hale geldiği de aşıkardır.

5- ŞAKİRDANLARIN DERSLERİ VE İMTİHAN CETVELLERİ

Maarif-i Umumiye Nezareti'nin Matbuatı Dâhiliye idarecince yazılan 4 Ağustos 1898 (16 Rebiülevvel 1316) tarihli evrakında Rodos ve Midilli idadileri ile vilayetteki bütün iptidai ve rüştiyelerin genel imtihanlarının yapıldığı bildirilir. (BOA, MF.MKT.412 -55). Fakat sınavların açıklamaları verilmemiştir. Midilli İptidai Mektebi ve Molova Kazasının köylerinin 1905-1906 (1323-1324) yılına ait öğretim yılı imtihan cetvelleri tablolar halinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Talebelerin adları verilirken, her sınıf kademesindeki verilen derslerde farklılık görülmektedir. Öğrencilerin sınıf mevcutları yirmi kişi civarındadır.

¹² Molova Kazasının İbtidai Muallimesi Hatice Hanım'ın maaş tahakkuk cetvelinin düzenlenerek muhasebe Tedrisat-ı İbtidaiye Dairesi'ne gönderildiği bildirilir. (BOA, MF.İBT.448 -17).

Sınav cetvellerinde bazı talebelerin notlarının olmadığını da görülür. Cetveller genel (umumi) olarak verildiğinden, imtihan notlarının sadece bir defa olarak tutulduğunu düşünmekteyiz. 10 üzerinden yapılan notlamada çok başarılı talebeler olduğu kadar, kötü olanlar da fazladır. Bununla birlikte sınıfta kalan talebeler de vardır. Kalan öğrenciler îkâ ve “ilga” olarak verilmiştir. “**Usul-ü Cedid**” adı verilen fen ve hesap(matematik), cebair (geometri)gibi derslerin tablolara yansdığına görememekteyiz. Merkezdekinin tersine Molova Kazasında öğrenci sayılarını biraz daha azalmıştır. Sınıflarda kız ve erkek olarak eğitime geçilmiştir. Kızların bulunduğu bazı sınıflarda kızlara özel derslerin koyulduğu da tablolarda rahatlıkla görülebilir.

Tablo 6: Midilli İptidai Mektebi 2. Sınıfının 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılı İmtihan-ı Umumi Cetveli (BOA, MF.İBT.227–35)

İsim	Hesap	İmla	Kıraat	İm-ü Hal ¹³	Kıraat-ı Kerim
Zebur Efendi	10	10	10	10	10
Süleyman Efendi	9	10	10	10	9
Salahaddin Efendi	10	10	10	10	10
Yakub Efendi	10	10	10	10	9
Esad Efendi	10	10	10	10	10
Mesud Efendi	8	8	9	10	9
Rıfat Efendi	10	10	10	10	10
Hüseyin Efendi	10	10	10	10	10
Osman Efendi	10	10	10	10	10
Basri Efendi	10	10	10	10	10
Hüseyin Efendi	10	10	10	10	10
Hasan Efendi	5	5	9	10	9
Hüseyin Efendi	10	10	10	10	10
Ahmet Efendi	9	9	8	9	7
Şadan Efendi	7	7	7	10	6
Muharrem Efendi	6	7	8	8	6
Ahmet Efendi	9	9	8	9	7
Ahmet Efendi	8	9	10	10	9
Mehmet Talat Efendi	6	5	5	10	5
Minvad Efendi	-	-	-	-	-
Ahmet Efendi	-	-	-	-	-
Salim Efendi	3	3	3	4	5
İbrahim Efendi	3	3	3	4	5
Reşat Efendi	1	1	3	2	4
Şerafettin Efendi	7	2	4	4	3
Şevki Efendi	-	-	-	-	-
Ahmet Naci Efendi	-	-	3	3	3
Mümtaz Efendi	2	-	3	3	2
Akif Efendi	1	-	2	2	1
Halil Efendi	1	-	2	2	1
Ömer Faruk Efendi	-	-	2	1	1

¹³ İlmihâl her Müslümanın, imân, amel ve ahlâk ile ilgili öğrenmesi ve yapması lâzım olan bilgiler hakkındaki derstir.

Tablo 7: Midilli İbtidai Mektebi 3. Sınıf Talebelerinin 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılı İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (BOA, MF.İBT. / 227-36)

İsim	Ahlak	Hat	Harfî Osmani	İmla	Hesap	Tarihî Osmani	Kıraat	Ulum-u Diniyye	Tecvid ¹⁴	Kıraat-ı Kerim	Sınıf Mevcudu	Netice-yi İmtihan
Sadık Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Selahattin Efendi	10	10	9	10	10	9	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
MehmetEfendi	10	10	10	9	10	9	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Basri Fehmi Efendi	10	9	10	9	8	10	9	10	7	7	Sabıkadan	Terfi
Abidin Efendi	10	8	9	8	10	10	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Abbas Efendi	10	9	8	9	10	6	8	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Abidin Efendi	10	6	8	9	7	10	9	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Celal Efendi	10	8	6	6	5	10	9	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Ekrem Efendi	10	9	5	10	8	7	6	7	5	8	Sabıkadan	Terfi
Mustafa Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Adil Efendi	10	7	8	8	8	9	10	10	9	10	Sabıkadan	Terfi
Hayım Efendi	10	8	9	10	10	10	10	-	-	-	Sabıkadan	Terfi
Emin Efendi	10	7	7	6	6	9	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Ahmet Efendi	10	7	7	6	6	9	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Recep Efendi	10	7	6	9	10	10	10	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Mazlum Efendi	10	7	8	6	9	10	10	7	5	4	Sabıkadan	Terfi
Rıfat Efendi	10	7	7	9	6	7	8	8	7	9	Sabıkadan	Terfi
Nevzat Efendi	10	6	5	6	5	8	9	10	6	7	Sabıkadan	Terfi
Gafamir(?) Efendi	10	9	4	2	4	8	9	7	5	6	Sabıkadan	İka
Muharrem Efendi	10	5	5	2	2	7	6	7	3	4	Sabıkadan	İka
Mesrur Efendi	10	7	3	2	1	5	7	6	4	4	Sabıkadan	İka
Mahmut Efendi	10	7	7	5	3	8	10	7	6	6	Sabıkadan	Terfi
Saim Efendi	10	8	3	5	6	-	10	5	4	5	Sabıkadan	İka
Nail Efendi	10	5	3	4	3	3	4	3	2	5	Sabıkadan	İka
İsmail Efendi	10	5	-	-	-	4	2	4	5	2	Sabıkadan	İka
Kemal Efendi	10	5	2	2	2	4	9	9	5	6	Sabıkadan	İka
Cemal Efendi	10	6	2	2	1	5	6	5	4	3	Sabıkadan	İka

Tablo7’de verildiği üzere bu sınıfa gelenler alt sınıftan yani 2. sınıftan gelmiştir. Yapılan sınavların sonucuna göre kalan öğrenciler de vardır. Özellikle merkezde ve Molova Kazası Kolonya Nahiyesi Dafya Karyesi ve Molova Nahiyesi iptidai mekteplerinde dikkati çeken diğer bir husus da “ihtiyat sınıfı” adıyla kurulan sınıftır. Bu sınıfta merkezde sadece “İmla” adıyla bir ders verilmiştir. Sınıftaki öğrencilerin notlarının büyük bir kısmı kötüdür (Tablo 8). Tablo 8’de ihtiyat sınıfı olarak verilen sınıf tamamen erkeklerden oluşmaktadır.

¹⁴ Tecvid, Kıraat ilmi içinde yer alan, Kur'an okuma usulü ve ilmidir.

Bu sınıftaki bazı öğrencilerin notları yoktur. Tablo 17 'deki Molova Kazasındaki İhtiyat sınıfında ise birçok ders vardır. Bu sınıfların ayrı bir grup olarak verilmesine rağmen ne amaçla oluşturulduğunu bilemiyoruz.

Tablo 8: Midilli İbtidai Mektebi'nin 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılı İhtiyat Sınıfı İmtihan-ı Umumi Cetveli (BOA, MF.İBT. / 227-38)

İsim	İmla
Kemal Efendi	10
Kemal Efendi	10
Hayri Efendi	10
Hasan Efendi	10
Osman Efendi	10
Faik Efendi	9
Memduh Efendi	8
Mehmet Efendi	8
Mehmet Efendi	8
Hüseyin Efendi	9
Hüseyin Efendi	9
Hayri Efendi	8
Süleyman Efendi	10
İbrahim Efendi	9
Cemal Efendi	8
Hikmet Efendi	3
İrfan Efendi	3
Zeki Efendi	8
Yusuf Efendi	7
Hasan Efendi	7
Hasan Efendi	6
Ali Efendi	10
Dursun Efendi	7
Muharrem Efendi	5
Hayri Efendi	7
Muharrem Efendi	5
Fehim Efendi	7
Naim Efendi	-
Mehmet Efendi	-
Bayram Efendi	-
Mecit Efendi	-
Sadık Efendi	-
Nizamettin	-
Niyazi Efendi	-
Mahmut Efendi	-
Hasan Efendi	-
Bekir Efendi	-
İbrahim Efendi	-
Suat Efendi	-
Enes Efendi	2
Halid Efendi	-

Tablo 9: Midilli İbtidai Mektebi'nin 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılı 1. Sınıfı İmtihan-ı Umumi Cetveli (BOA, MF.İBT.227-13)

İsim	Hesab	İmla	Kıraat	İlm-ü Hal	Ecza-yı Şerif ¹⁵
Ahmet Efendi	10	10	10	10	10
Kemal Efendi	9	10	10	10	10
Ali Efendi	10	10	10	10	10
Hüseyin Efendi	9	9	-	10	10
Adnan Efendi	10	10	10	10	10
Nedim Efendi	9	10	10	10	10
Hami Efendi	10	10	10	10	10
Refik Efendi	7	8	10	10	9
Adil Efendi	7	6	8	8	9
Hilmi Efendi	9	9	9	10	10
Mehmet Tevfik	6	2	5	6	7
İsmail Efendi	6	6	8	9	10
İrfan Efendi	4	5	6	6	8
Ali Efendi	2	2	4	4	5
Hulusi Efendi	5	6	7	6	7
Remzi Efendi	6	6	5	5	6
Hüseyin Efendi	5	4	8	6	7
Şaban Efendi	6	2	4	2	5
Rahmi Efendi	5	-	5	6	7
Ahmet Efendi	-	-	-	-	-
Abdülkadir Efendi	-	-	-	-	-
Mübir Efendi	1	2	4	3	3
Burhanettin Efendi	2	1	2	3	4
Muzaffer Efendi	5	6	7	6	7
Münir Efendi	1	2	4	3	3
Burhanettin Efendi	2	1	2	3	4
Muzaffer Efendi	5	6	7	6	7
Cemal Efendi	3	2	5	5	6
Nevzat Efendi	2	4	3	4	5
Zeki Efendi	3	2	4	3	4
Cavid Efendi	2	1	1	2	3
Nevzat Efendi	-	-	-	-	-
Cafer Efendi	-	-	-	-	-
Mehmet Mazhar Efendi	3	3	3	3	7

¹⁵ Kur'ân-ı Kerim'i meydana getiren otuz cüzdür.

Tablo 10: Midilli İbtidai Mektebi 1905-1906 (1323-1324) Öğretim yYlı 2. Sınıf İmtihan-ı Umumi Cetveli (BOA, MF.İBT.227 – 13)

İsim	Hesab	İmla	Kıraat	İlm-i Hal	Ecza-yı Şerif
Ziver Efendi	10	10	10	10	10
Süleyman Efendi	9	10	10	10	9
Selahattin Efendi	10	10	10	10	10
Yakup Efendi	10	10	10	10	9
Esad Efendi	10	10	10	10	10
Muavver Efendi	8	8	9	10	9
Rıfat Efendi	7	5	10	10	8
Hüseyin Efendi	9	9	10	9	8
Osman Efendi	10	10	10	10	10
Basri Efendi	10	10	10	10	10
Hüseyin Efendi	10	10	10	10	10
Hasan Efendi	5	5	9	10	9
Hüseyin Efendi	10	10	10	10	10
Ahmet Efendi	9	9	8	9	7
Şadan Efendi	7	7	7	10	6
Muharrem Efendi	6	7	8	8	6
Ahmet Efendi	6	7	7	6	6
Ahmet Efendi	8	9	10	10	9
Mehmet Talha Efendi	6	5	5	10	5
Nevzat Efendi	-	-	-	-	-
Ahmet Efendi	-	-	-	-	-
Halim Efendi	3	3	3	4	5
İbrahim Efendi	3	3	3	4	5
Reşad Efendi	1	1	3	2	4
Seyfettin Efendi	7	2	4	4	3
Şerif Efendi	-	-	-	-	-
Ahmet Naci Efendi	-	-	3	3	3
Mümtaz Efendi	2	-	3	3	2
Hakkı Efendi	1	-	2	2	1
Halil Efendi	1	-	2	2	1
Mehmet Kadir Efendi	-	-	2	1	1

Tablo 11: Molova Kazası İşlemtopu Karyesi İbtidai Mektebi 2. Sınıfına Ait 1905-1906 (1323-1324) Senesi İmtihan-ı Umumi cetveli (BOA, MF,İBT,227-37)

İsim	Ev İdaresi	Hat	İmla	Hesap	Kiraat	Ulm-u Diniyye	Tecvit	Kiraat-ı Kerim	Sınıf Mevcudu	Netice-yi İmtihan
İsmail Efendi	-	10	9	10	10	10	9	10	Sabıkadan	Terfi
Ömer Efendi	-	7	5	10	10	10	5	10	Sabıkadan	Terfi
Ahmet Efendi	-	10	4	9	9	10	4	8	Sabıkadan	Terfi
Ali Efendi	-	3	4	5	10	9	5	7	Sabıkadan	Terfi
İbrahim	-	3	9	4	5	5	3	4	Sabıkadan	Terfi
Zekiye Hanım	5	-	2	2	5	10	-	10	Sabıkadan	Terfi
Şerife Hanım	3	-	2	3	4	9	-	8	Sabıkadan	Terfi
Hadice Hanım	2	-	1	2	7	2	-	5	Sabıkadan	Terfi

Tablo 12: Molova Kazası Molova Nahiyesi İşlemtopu Karyesi 3. Sınıfının 1905-1906 (1323-1324) Senesi İmtihan-ı Umumi Cetveli (BOA, MF,İ.BT,227-37)

İsim	İdareyi Behiyye	Hüsnü Hat	İmla	Hesab	Tarih	Coğrafya	Kiraat	Ulm-u Diniyye	Tecvid	Kiraat-ı Kerim	Sınıf Mevcudu	Netice-yi İmtihan
Tahir Efendi	-	10	10	10	10	8	9	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Kazım Efendi	-	9	9	8	8	9	10	10	9	10	Sabıkadan	Terfi
Ahmed Efendi	-	7	3	6	4	5	10	10	8	10	Sabıkadan	Terfi
Hüseyin Efendi	-	6	5	2	2	4	10	10	7	9	Sabıkadan	Terfi
Hüsnü Efendi	-	10	10	7	8	9	8	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Revide Hanım	8	5	5	7	-	-	5	10	10	10	Sabıkadan	Terfi
Refika Hanım	7	6	2	7	-	-	5	8	9	10	Sabıkadan	Terfi

Tablo 13: Molova Nahiyesi Petre Karyesi İbtidai Mektebi 1. Sınıfının 1905-1906 (1323-1324) Senesi İmtihan-ı Umumi Cetveli BOA, MF,İ.BR,227-12)¹⁶

İsim	Neticeyi İmtihan	İmla	Hüsnü Hat	Hesap	Harfi Osmani	Kıraat	Coğrafya	Kavaid	Ulum-u Diniyye	Tecvid	Kıraat-ı Kerim
Tahir Efendi	Terfi	10	12	9	11	12	12	11	12	12	12
Tevfik Efendi	Terfi	9	11	12	8	12	9	10	12	11	12
Tevfik Efendi	Terfi	8	9	10	8	11	10	8	12	10	9
İsmail Efendi	Terfi	10	8	10	9	12	11	7	10	8	10
Adil Efendi	Terfi	9	11	10	7	11	12	9	10	9	12
Şaban Efendi	Terfi	7	8	9	7	9	7	8	9	11	8
İbrahim Efendi	Terfi	7	9	8	9	10	8	7	7	8	9
Nazım Efendi	Terfi	8	7	9	8	11	12	9	11	8	12
Ahmet Efendi	Terfi	7	8	7	9	8	7	8	9	7	11
Havva Hanım	İlga	8	7	8	-	7	-	-	9	7	10
Rafat Hanım	İlga	7	9	-	-	8	7	-	8	8	10
Şerife Hanım	İlga	6	7	-	-	6	-	-	7	-	8

Tablo13 te Molova Mahiyesinin Petre Karyesi İbtidai Mektebi 1. Sınıf derslerine baktığımızda Midilli İbtidai Mektebi I. sınıfından farklı derslerin okutulduğu görülmektedir. Bu da bize ders programlarında birlik olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Tablo 14: Midilli Sancağı Molova Kazası Kolonya Nahiyesi Dafya Karyesi 2. Sınıfa ait 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılı İmtihan-ı Umumi Cedveli (BOA, MF, İBT,227-12)

İsim	Hesap	İmihâl	İmla	Kıraat	Ecza-yı Şerif	Elifba	Neticeyi İmtihan
Derye Efendi	7	7	8	8	9	-	Terfi
Aliye Efendi	6	6	5	5	9	-	Terfi
Nezire Efendi	5	7	6	8	10	-	Terfi
Cemile Efendi	5	10	5	7	10	-	Terfi
Behan Efendi	6	6	5	5	6	-	Terfi
Mustafa Efendi	4	3	5	6	4	-	Terfi
Raşit Efendi	6	4	6	5	6	-	Terfi
Rahime Hanım	5	6	3	7	5	-	Terfi
Semiye Efendi	3	4	7	5	6	4	Terfi
İzzet Efendi	4	3	2	3	4	7	İlga
Vasıf Efendi	5	5	7	6	5	6	Terfi
Yusuf Efendi	6	4	3	5	3	4	Terfi

¹⁶ Bu sınıftaki notlar diğer notlama sisteminden farklı olarak açıklayamacağımız bir şekilde 10 'un üstünde verilmiştir.

Eclal Hanım	5	2	7	5	8	6	İka
Sadre Hanım	8	6	5	4	7	5	Terfi
Nazıme Hanım	6	3	7	2	5	3	İlga
Hadice Hanım	8	5	4	3	2	4	İlga
Ali Efendi	5	7	7	3	5	4	Terfi
Hakkı Efendi	8	3	4	4	7	2	İlga
Adnan Efendi	5	3	1	4	2	5	İlga

Tablo 15: Midilli Sancağı Molova Kazası, Kolonya Nahiyesi İptidai Mektebi 2. Sınıfının 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılı İmtihan-ı Umumi Sınav Cetveli (BOA, MF, İBT,227-12-2)

İsim	Ahlak	Hesab	Kıraat	İmla	İlmihal	Tevcih	Kıraat-ı Kerim	Sınav Mevcudu	Neticeyi İmtihan
Kemal Efendi	10	10	10	9	10	10	10	Sabıktan	Terfi
Esad Efendi	10	10	10	10	9	10	10	Sabıktan	Terfi
Halil Efendi	10	8	8	7	8	10	10	Sabıktan	Terfi
İhsan Efendi	8	5	9	6	8	10	5	Sabıktan	Terfi
Rasime Hanım	10	4	6	8	7	10	4	Sabıktan	Terfi

Tablo 16: Kolonya Nahiyesi Dafya Karyesi ve Molova Nahiyesi Petre Karyesi İbtidai Mektepleri 3. Sınıfının 1905-1905 (1323-1324) Öğretim Yılına Ait İmtihan-ı Umumi Cedveli (BOA, MF.İBT. 227 -12-3)

İsim	Ahlak	Hüs-n-i Hat	Hesap	Kıraat	İmla	Kavaid	Coğrafya	Tarihi Osmanî	İlmihal	Tevcih	Kıraat-ı Kerim	Sınıf Mevcudu	Neticeyi İmtihan
Hüs-nü Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Sabıktan	Terfi
Salavat Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Sabıktan	Terfi
Nevzat Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Sabıktan	Terfi
Enver Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Sabıktan	Terfi
Mehmet Efendi	10	10	8	10	10	9	10	8	10	10	10	Sabıktan	Terfi

Tablo 17. Molova Kazası Kolonya Nahiyesi Dafya Karyesi ve Molova Nahiyesi İptidai Mektepleri İhtiyat Sınıfının 1905-1906 (1323-1324) Öğretim Yılına Ait İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (BOA, MF.İBT. 227 -12-18)

İsim	İmla	Hüsni Hat	Hesap	Harfi-Osmani	Kiraat	Coğrafya	Kavaid	Umm-u Dinyye	Tecvid	Kurani Kerim	Netice-yi İmtihan
Hakki Efendi	10	10	10	10	10	10	9	10	10	10	Terfi
Ahmet Efendi	9	9	8	7	10	9	8	9	8	10	Sabıktan
Besim Efendi	8	7	8	9	7	8	7	9	8	10	Sabıktan
Hasan Efendi	6	6	6	6	7	6	6	7	6	8	Sabıktan
Emine Hanım	-	-	-	-	-	-	-	7	8	9	Sabıktan
Hadice Hanım	-	-	-	-	-	-	-	7	8	8	Sabıktan
Ayşe Hanım	-	-	-	-	-	-	-	6	8	7	Sabıktan
Emine Hanım	-	-	-	-	-	-	-	7	6	8	Sabıktan

Tablo 18: Molova Kazasının Molova Karyesi İbtidai Mektebi I. Sınıfının 1905-1906 (1323-1324) Senesine Ait İmtihan-ı Umumi Cetveli (BOA, MF. İBT. / 227-37.)

İsim	İmla	Kiraat	Elifba	Ezra-yı Şerif
Mehmet Halit Efendi	3	3	8	5
Ahmet Efendi	2	5	10	4
Süleyman Efendi	2	5	10	4
Bekir Efendi	2	3	3	6
Hüseyin Efendi	1	2	3	5
Arniz Efendi	2	3	2	2
Kesfad Efendi	1	2	3	5
Mustafa Efendi	1	2	3	1
Hasan Efendi	1	2	3	3
Cemal Efendi	1	1	3	5
Ayşe Hanım	-	5	3	5
Saniye Hanım	-	4	2	6
Latife Hanım	-	2	2	5
Sahriye Hanım	-	2	5	3
Hanife Hanım	-	1	3	5
Münire Hanım	-	3	2	3

Merkez dışında Molova Kazasına baktığımızda öğrencilerin sayılarının merkeze oranla biraz daha fazla olduğunu ve imtihan cetvellerindeki notların biraz daha kötüleştiğini görüyoruz. İmtihan cetvellerinde talebelerin yaşları ve nereli oldukları hakkında bilgi verilmemiştir. Tablolarda sınıf mevcutları kısmında üçüncü sınıftan itibaren başlayarak sabıktan (eski) açıklaması yapılarak bu şakirdanın daha evvel de okulda kayıtlı olduğu bilgisi verilmiştir.

SONUÇ

Makale İbtidai mekteplere Osmanlı Devleti'nin bakış açısını arşiv belgelerinin izinde açıklamıştır. Cumhurbaşkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yararlanarak İbtidai mektepler hakkındaki her türlü unsur (inşa, muallim, maaş ve talebe) verilmiştir. Namık Kemal'in bu vilayetteki çeşitli mutasarrıflıklarda görev yaparken gördüğü en önemli mesele eğitim olmuştur. Devlet ise XX. yüzyılın başında savaşların devam etmesiyle beraber, vilayetin elden çıkması meselesini düşünmekten eğitime ilgilenememiştir. Arşive yansıdığı kadarıyla adada merkez ve karyelerde yer alan Gayri Müslüm ve Yabancı okulların durumu da verilmeye çalışılmıştır. Devlet Rumların İbtidai mektep açmasına gerekli şartları sağladığı takdirde izin vermiştir. Arşive Rum okullarının durumu hakkında çok fazla evrak yansımıştır. Birkaç evrakta Müslüman -Rum İbtidai mekteplerinin durumunu karşılaştırılmak mümkün olabilmiştir. Fransız Katolik okullarının ise açılmasına devlet sıcak bakamamasına rağmen, bu okullar bir şekilde sistemdeki açıklıklardan yararlanarak faaliyete geçmiştir. Soeurs Franciscains de Miyozi Marie rahibeleri tarafından kızlar için açılan okul Fransızların ülke içinde okul açma imtiyazından yararlanarak hizmete başlar. Bunun dışında Seur de Chariteler adıyla İbtidai mektebin faaliyete geçişine engel olmadığı görülür.

Maarifin en önemli sorunu mekteplere sağlanan ekonomik gelirdir. Hem merkezde hem de ona bağlı kazalarda görev yapan muallimlerin en büyük sıkıntısı maalesef ekonomidir. Dükkân kiraları, zeytin gelirleri ve vakıflardan alınan maddiyatla bu işi sürdürmek maalesef mümkün olmamıştır. Özellikle zaten az olan muallim maaşlarının ödenememesi ve muallimlik yapacak kadrolara kimsenin başvurmaması bu işin en önemli kanıtıdır.1913 yılında Midilli'nin işgal edilmesi ile ada elden çıkmıştır. Muallimlerin iyi eğitim vermediği için görevden alındığını ve yaptığı hizmetlerden dolayı ödüllendirildiğini de görüyoruz. İbtidai mekteplere muallim alınmasının belli koşullar dahilinde yapıldığını evraklardan gördük. Darülmualimat mezunu olması istenen muallimlerin sınava tabi tutularak göreve başlatıldığı da olmuştur.

Talebelerin okula alınmasında 7-11 yaş koşulu kabul edilmiştir. Adada Müslüman nüfusun az olduğu, belli sayıda nüfusa göre okul açıldığı düşünülürse, Müslüman okullarının gayri müslim okullara göre sıkıntı yaşadığı da görülmektedir. 1909 yılına ait şakirdanların sınav cetvelleri oldukça ayrıntılıdır. Buradan Molova Kazasında bazı sınıflarda karma eğitim sitemine (kız ve erkek) geçildiğini görürüz. Sınav cetvellerinde her sınıf kademesinde verilen derslerde farklılık görülmektedir. Kızların bulunduğu bazı sınıflarda kızlara özel derslerin koyulduğu, merkezdeki talebelerin sınıf mevcutlarının kazalarda azaldığı da görülür. İbtidai mekteplerde talebelerin gördüğü hesap dersinin, çoğu öğrencide bugün de olduğu gibi kötü olduğu dikkat çekicidir. İbtidai mektepteki derslerin dini, sosyal ve tabii bilimler olarak sınıflamasını yaparsak ; tabii bilimlerin programlarda yer almadığını görürüz. Osmanlı Devleti'nde iptidai mekteplerin durumuna baktığımızda zor şartlarda çalıştığı ve ekonomik sıkıntılarla faaliyetlerini sürdürmekte zorlandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA**1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

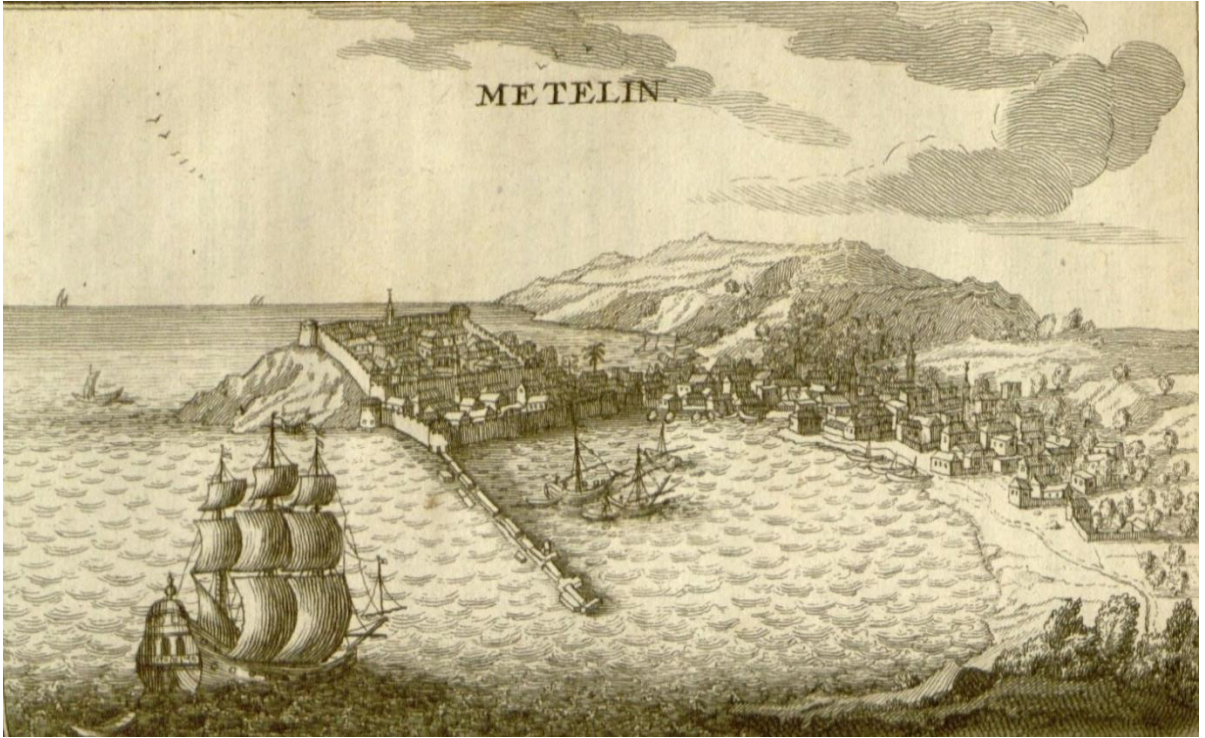
- Ali Emiri Tasnifi (Mustafa III) AE.SMST.III 361 – 28887 AE.SMST.III 361 - 28887
 Babı Ali Evrak Odası BEO / 2967 – 222499, BEO 2144 – 160776 BEO 4112 - 308360 BEO 1982
 – 148590, BEO, 2001 – 150024, BEO 2056 – 154159, BEO 2010 – 150738, BEO 1715 –
 128608, BEO 2725 – 204371
 Dahiliye Nezareti (Mektubi) DH.MKT.1115 -89 DH.MKT.320 – 75, DH.MKT.2560 -5
 Dahiliye Nezareti (Şifre) DH, ŞFR,263-103 DH, ŞFR, 264,20
 Dahiliye Nezareti (İrade) DH. İD., 30 – 26
 Hariciye Nezareti (İdare) HR. İD., 2031 –27, HR. İD..1803 -1
 Harita HRT,267
 HR.th 278 -91
 Meclisi Vala MV,63,5
 Maarif Nezareti (Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemî) MF. İBT.; 200–126 MF.İBT.109 – 81 MF.İBT.,
 338 -44 MF.İBT.147 – 58 MF.MKT.709 -17MF.İBT. 368 -28 MF.İBT. 439 – 47
 MF.İBT.351 -4 MF.İBT.340-1 MF.İBT. 337 -21 MF.İBT. 290 -28,MF.İBT.395 – 71
 MF.İBT.471 -2,MF.İBT.142 – 113 MF.İBT.448 -17, MF.İBT. 372 -21 MF.İBT. /
 491 - 42 ,MF.İBT.389 – 52 MF.İBT.469 – 77 MF.İBT. / 441 - 11 MF.İBT., 440 -11
 MF.İBT.440 – 53 MF.İBT.388 – 64 MF.İBT. / 335 – 20 MF.İBT.125 - 119 , MF.İBT. /
 272 - 94 ,MF.İBT.335 -13 MF.İBT. / 25 – 118 MF.İBT. / 267 – 67 MF.İBT.410 -10
 MF.İBT. / 320 - 83MF.İBT.227 -13 MF.İBT.439-11 MF.İBT. / 352 – 29 MF.İBT.265 -
 19MF.İBT. 341 – 31 MF.İBT. 367 – 15 MF.İBT. 404 -22 MF.İBT.410 -10 MF.İBT. /
 227 – 84 MF.İBT.326 – 95 MF.İBT.185 – 82 MF.İBT.227 – 35, MF.İBT. / 227 – 36
 MF.İBT.258 -83 MF.İBT.110 – 18 MF.İBT. / 227 – 38,MF,İBT,227-37, MF,İ.BT,227-12
 Maarif Nezareti (Mektubi Kalemî) MF.MKT. / 488 - 21 MF.MKT.,1045 -62-MF.MKT. /
 321 – 44MF.MKT. / 624 – 37 MF.MKT.1110-3 MF.MKT.178 – 150 MF.MKT.685 –
 26MF.MKT.88 -21 MF.İBT.255 -62 MF.MKT.920 – 52 MF.MKT.899 -73 MF.MKT., 712
 – 52 MF.MKT 455 -27 MF.MKT.660 -8,MF.MKT.611 -18 MF.MKT.689 -62 MF.MKT.
 671 -228 MF.MKT.781 -62 MF.MKT.686 -47 MF.MKT.346 – 32 MF.MKT. 615 – 55
 MF.MKT. 1126 -1 MF. MF.MKT.661 - 57 MF.İBT.500 – 87 MF.MKT. 964 -2,MKT 326
 – 49 MF.MKT.412 -55 MF.İBT.358 -19 MF.MKT.1173 -76 MF.MKT.438 -28 MF.MKT.
 / 540 – 34 MF.MKT.1036 -42 MF.MKT.1106 -18 MF.MKT.1133 -21 MF.MKT.189 – 65
 MF.MKT. 872 – 52, MF.MKT.713 - 16MF.MKT.415 – 36, MF.MKT.685 –
 26,MF.MKT.569 – 34 MF.MKT. / 1007 – 7-MF.MKT.: 540 -15 MF.MKT.657 -17
 MF.MKT.167 – 44 MF.MKT.1000 – 44
 İrade (Maarif) i.MF..20 – 43
 Şura-yı Devlet ŞD. / 2366 – 2 ŞD.2370 – 14 ŞD. / 893 - 18
 Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Müteferri Evrak TFR.I..M... 16 – 1585
 Yıldız Arşivi YPRK.BŞK, 65-32
 Topkapı Sarayı Arşivi Müzesi Evrakı TS.MA.e,1385 – 35
- 2-Yıllıklar -Basılı Eserler**
 1310-1321 Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayet Salnamesi, Matbaayı Vilayet, Rodos .
 Akyüz, Yahya, (1989), Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1988'e) , Ankara : Ankara
 Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Baykara Taşkaya, A. , (2023) ,“Epidemic (Communicable) Diseases on Lesbos Island (1890-1912). Asya Studies- Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 7(23), ,2023, 195-212.
- Baykara Taşkaya, A (.2023a) , ”Madrasahs In The Sanjak Of Rhodes”,International Academic Research & Reviews in Educational Sciences- I - ,(Edited by Prof. Dr. Doris Hernández dukova & Dr. Monica Mastrantonio), Global Academy: Ankara, 16-62.
- Baykara Taşkaya, A.(2023b),” Sakız Adası’nda Azınlık ve Yabancı Okullarda Eğitim”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century, Cilt / Volume 12, Sayı / Issue 35, Summer/ Yaz 2023,421-462.
- Bozkurt, Nebi, (2004), “Mektep”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2004 Ankara, C. 29, 5-6.
- Büyükkarcı, S. (2003), Türkiye’de Rum Okulları, Konya: Yelken Yayınları,2003.
- Cuinet, Vital, (1892), La ‘Turquie D’ Aise Paris, E. Leroux, Volume ,1,.
- Cin, Halil, (1991) , “Arazi, “TDV İslâm Ansiklopedisi, 1991 , İstanbul, Cilt 3, 342-346.
- Dağlar Macar, O. (2010), “Osmanlı Rum Eğitim Sistemi ve İstanbul Rum Kız Okulları (19. ve 20. Yüzyıl)”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, S. 10, Bahar Dönemi, 2010, 773-817.
- Emecen, Feridun, (1994), “Dönüm”, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.9, ,521.
- Erkal, Mehmet, (1991), “Arşın” TDV İslâm Ansiklopedisi,İstanbul,C. 3, 411-413.
- Ergin,O., (1997), Türk Maarif Tarihi, cilt 1, İstanbul: Eser Kültür Yayınevi.
- Genç, Mehmet, (2020) , “Mukātaa”,TDV İslâm Ansiklopedisi, 2020, Ankara, C. 31, 129-132.
- Gökmen, Ertan, (2006), “Aydın Vilayeti’nde Sıbyan Mekteplerinin İptidâi Mekteplere Dönüştürülmesi”. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi 20, sy. 20 (Mart 2006): 149-73
- Kallek, Cengiz, (2022), “Kile”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, C.25, 2022,567-570.
- Karataş, Yakup (2016),” Sultan II. Abdülhamid’in Eğitim Politikalarının Mali Bir Veçhesi: Evkâf-ı Münderisenin Maarife Terki 1839-1867”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed] 57, Erzurum 2016,1840-1867.
- Kodaman Bayram, (1991), Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, Ankara, TTK.
- Namık Kemal’in Hususi Mektupları IV, (Yay: Fevziye Abdullah Tansel), (2003), VII-VIII Rodos ve Sakız Mektupları, Ankara:TTK Yayınları,2003.
- Saraç, Hüseyin, (2020), “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Kızların Eğitimi ve Aksaray Rum İnas Mektebi” TAD, C. 39/S. 67,305-327.
- Tournefort, Joseph Pitton de, (1717), Relation d’un Voyage du Levant, fait par ordre du Roy. Contenant l’histoire ancienne & moderne de plusieurs Isles de l’Archipel, de Constantinople..., II cilt. Paris: Imprimerie Royale
- Ünver, M. (2012), Midilli Adası’nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1914). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Prof. Dr. Mahir Aydın) , İstanbul, İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vahapoğlu, H, (1990), Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Yanardağ, A (.2022), “Osmanlı’da Taşra Darülmualimin-i Sıbyanların Kuruluşu: Adana Darülmualimin-i Sıbyan (1892-1908)”, Turkish History Education Journal. 11(1),56-73.
- Yıldız, Hatip, (2014),” Osmanlı Devleti’nde Mülki (Sivil) Erkek Rüşdiye Muallimlerinin Nitelikleri, Hakları ve Sorumlulukları”. H i s t o r y S t u d i e s .Volume 6. Issue 3 .April 369-382.

EKLER

Harita 1: Midilli Adası Haritası (BOA, HRT,267)

Resim 1: Midilli Adası Limanı (Tournefort,1717:51)